

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studium humanitní vzdělanosti

Veronika Pulcová

**Móda na stránkách ženského časopisu Vlasta po únorovém
převratu (mezi poválečným nedostatkem,
prvorepublikovou tradicí a novými vizemi společnosti)**

Bakalářská práce

Praha 2020

Vedoucí práce: doc. PhDr. Blanka Soukupová, CSc.

Poděkování:

Ráda bych poděkovala paní docentce Blance Soukupové za její podporu, čas i kritické připomínky. Děkuji rovněž paní Martě a paní Zoře za ochotu sdílet své osobní vzpomínky i za poskytnutý materiál.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7. ledna 2020

.....

Veronika Pulcová

Abstrakt

Takzvané ženské dějiny dnes patří k rozvíjeným směrům historiografie. Tato bakalářská práce se věnuje analýze módních rubrik týdeníku *Vlasta* v letech 1948-1953 v kontextu soudobé hospodářské a společensko-politické situace. Ve své práci jsem vycházela z pojetí módy Konstantiny Hlaváčkové, jež je vystiženo v názvu jejího díla: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Zajímalo mě tedy, jak se poúnorové období, jež s sebou přineslo i nový ideál ženy – ženu pracující a politicky angažovanou, odrazilo v módní rubrice nejčtenějšího ženského časopisu dané doby.

Klíčová slova: móda, *Vlasta*, únorový převrat, socialismus, žena

Abstract

Women's history is a part of historiography, that has been being developed considerably nowadays. This bachelor thesis is focused on an analysis of a fashion section of the *Vlasta*, a weekly magazine for women during the years 1948-1953, in the context of the contemporary economic, social and political situation. I work with Konstantina Hlaváčková's conception of fashion, that is accurately expressed in the title of her book: *Czech fashion 1940-1970; mirror of the times*. The attention of the bachelor is focused on how was the beginning of the communist era reflected in the fashion section of the most popular contemporary women's magazine. This period brought a new ideal of a woman – the working and politically involved one.

Key words: fashion, *Vlasta*, the communist takeover 1948, the First Republic, socialism

Obsah

1. CÍL, PRAMENY, TEORETICKO–METODOLOGICKÉ UKOTVENÍ.....	6
Cíl práce.....	6
Prameny	7
Metodologie	12
2. NÁSTIN SPOLEČENSKO-POLITICKÉ SITUACE V LETECH 1945–1953 (NA ZÁKLADĚ VYBRANÝCH TEXTŮ ODBORNÉ LITERATURY)	15
3. POSTAVENÍ ŽEN A ŽENSKÉ MÓDY V LETECH 1948 – 1953 (VE SVĚTLE VYBRANÝCH TITULŮ ODBORNÉ LITERATURY).....	19
4. SPOLEČENSKÝ IDEÁL ŽENY A VLASTA (REKONSTRUKCE NA ZÁKLADĚ ROZBORU ÚVODNÍKŮ).....	26
5. MÓDA A MÓDNÍ DOPORUČENÍ NA STRÁNKÁCH ČASOPISU VLASTA V LETECH 1948-1953	29
6. VZPOMÍNKA NA MÓDU PADESÁTÝCH LET	48
7. ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	54
PŘÍLOHY	57
Příloha I.....	57
Příloha II.....	65
Příloha III.....	65

1. CÍL, PRAMENY, TEORETICKO–METODOLOGICKÉ UKOTVENÍ

Cíl práce

Cílem mé práce je analyzovat, jak módní rubriky na stránkách *Vlasty* v letech 1948-1953 odrážely dobovou společensko-politickou situaci. Zajímalo mě, dokdy po únorovém převratu doznávaly vlivy západní módy¹, typické pro období první republiky, a kdy došlo k zásadnějšímu předělu; k orientaci na módu ženy období socialismu.

Zaměřila jsem se na prezentaci módy v období mezi lety 1948-1953., které se vyznačovalo především doznívajícím poválečným nedostatkem, upevněním moci KSČ a přechodem na těžký průmysl s cíleným utlumením průmyslu spotřebního.

Vycházela jsem z definice módy historičky umění a odborné publicistky Konstantiny Hlaváčkové: „Bezprostředně odráží kulturní vyspělost i ekonomické podmínky, reaguje na technické vynálezy, a vyjadřuje jemné předivo interakce společnosti a individua“. Móda je “výrazem dynamického rozvoje společnosti a rozmanitosti jejich vnitřních napětí a vztahů”.² Móda tedy nejen reflektuje danou společenskou situaci, ale může být i aktivním činitelem a sloužit jako jeden z prostředků k řízení společnosti a jejích jednotlivců, či naopak jako projev vzpoury vůči společenskému diktátu.

Hlaváčková se, jako jedna z mála, zabývá módou padesátých let u nás hlouběji.³ Její díla *Česká móda 1940 – 1970; zrcadlo doby* (rok vyd. 2000) a *Móda za železnou oponou* (rok vyd. 2016) tak pro mě představovala nejdůležitější tituly odborné literatury. Obě knihy detailně a komplexně mapují československou módu v letech 1940-1970, respektive 1948-1989.

Autorka se věnuje zejména vývoji odívání žen, v užším rozsahu také pánské módě a oděvům mladých, jako specifické skupiny. Tyto podrobné popisy proměn v odívání jsou doplněné o politicko-hospodářské souvislosti a o pohled do některých segmentů módní tvorby a oděvního průmyslu (např. na úlohu výtvarníka, módních fotografií a reklam či na fungování státních institucí). V druhé z publikací nalezneme také exkurz do vývoje textilních materiálů. Obě díla mají bohatou obrazovou složku, jež je tvořena fotografiemi ze sbírky Uměleckoprůmyslového muzea a z dobového tisku – především *Žena a móda* a v novější

¹ Módy francouzské, anglické a v poválečném období také americké.

² K. Hlaváčková: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2000, s. 34.

³ Móda padesátých let je součástí také díla Miroslavy Burianové, *Móda v kruhu času*. Avšak doménou Burianové je první republika a období protektorátu. Zkoumaného období se částečně dotýká také Ludmila Kybalová, jež je autorkou sedmisvazkového díla mapujícího módu od starověku až po počátky Diora.

z knih i *Vlasta*. Právě časopis *Žena a móda* je hlavním citovaným pramenem v kapitolách věnujících se období, kterým se v rámci své práce zabývám, tedy rokům 1948-1953. Naopak z textů *Vlasty*, která je pro mě zcela stěžejním pramenem, autorka vychází zcela výjimečně.⁴ I přesto mnou získané informace z *Vlasty* často potvrzují to, o čem píše Hlaváčková, což jen dokládá přítomnost určitých pravidel, zákonitostí či možná úzu dané doby. Ve své práci jsem provedla také analýzu článků *Vlasty*, které se věnují péči o vzhled obecně, tedy např. líčení, krémům či parfémům, tímto aspektem módy se Hlaváčková ve svých dílech nezabývá.

Pro zasazení módy zkoumaného období do časové kontinuity a pro komparaci s módou prvorepublikovou jsem čerpala z děl Evy Uchalové, taktéž historičky umění, jež se specializuje na módu do roku 1948. Především publikace *Česká móda 1918-1939* z roku 1996 pro mě představovala zdroj informací o prvorepublikové módě včetně širšího zasazení do kontextu doby s akcentem na ženu. Jiná díla Uchalové, která jsem při své práci využila, jsou texty věnující se užším tématům - *Sport & móda* a *Pražské módní salony*. Pro srovnání s módou západního světa jsem pracovala s dílem univerzitní profesorky a historičky Carol Dyhouse, *Glamour: Women, History, Feminism*.

Dalším cenným zdrojem pro mě byla práce historika umění a národopisce Josefa Vydry, *Svéráz – letoráz - nehoráz* publikovaná v časopise *Věci a lidé* (r. 1952-1953). Autor se zde zamýšlí nad historií svérázové módy, soudobé inspirace lidovostí i vztahu umění a společnosti, respektive národa.

Prameny

Vlasta

Mým prvním a zcela stěžejním pramenem byly články časopisu *Vlasta* věnující se módě. Pro vytvoření obrazu módy, kterou *Vlasta* na svých stránkách prezentuje a to v kontextu politických a společenských změn dané doby, jsem se v první řadě zaměřila na pravidelnou módní rubriku. Do svého zkoumání jsem se však snažila zahrnout veškerý obsah věnující se módě a oděvům, ale také kosmetice a péči o vzhled, jenž se v časopise v průběhu let vyskytl. Mezi nepravidelně se objevující články se nejčastěji řadí reportáže z módních přehlídek a z návštěv národních oděvních podniků. Pro komplexnější obraz a nástin reálné podoby módy jsem zpracovala také rubriku Dopisy čtenářek a reklamní stránka s rubrikou Malý oznamovatel.

⁴ Téma věnující se časopisu *Vlasta* bylo v rámci bakalářských či diplomových prací zpracováno v určitých ohledech již několikrát, avšak předmětem zkoumání nebyla módní rubrika, ani období raných padesátých let. Módě raných padesátých let u nás se věnuje diplomová práce Denisy Chvastekové, ta však nečerpá z *Vlasty*.

Pro vytvoření této části práce jsem vy excerpovala 309 módních rubrik a několik nepravidelně se vyskytujících článků - hlavně reportáží (cca 5-10 článků za jeden rok, tedy v průměru 40 textů celkově). K tomu jsem prošla cca 300 (občas článek chybí) návodů k přešívání, přibližně 100 stran reklam a inzercí, asi 70 textů o kosmetice a podobné množství dopisů čtenářek. V souhrnu jsem provedla excerpci cca 900 článků. K tomu jsem pracovala přibližně s 260 ti fotografiemi, jež doplňovaly články módní rubriky.

Pro postihnutí základní filosofie časopisu, tedy toho, jaký je zde prezentován ideál ženy a toho, zda tato sebestylizace *Vlasty* odpovídá dobovým politicko – společenským požadavkům vládnoucí politické síly - KSČ, jsem čerpala z úvodníků (respektive z textů objevujících se na první, popř. také druhé straně *Vlasty*). Zde se výrazně koncentruje politická agitace. Pro tuto část své práce jsem vy excerpovala přes 300 (52 čísel X 6 let) úvodních stran a stejné množství stran druhých, které jsem pouze procházela a vybírala relevantní články. Celkově jsem se pro zpracování této kapitoly soustředila přibližně na 900 článků.

Dějiny Vlasty

Periodikum *Vlasta*, jež bylo pojmenováno podle mytologické bojovnice, vychází pravidelně od roku 1947 a je tak nejdéle vydávaným časopisem pro ženy u nás.⁵ Historie *Vlasty* je úzce provázaná s poválečným organizovaným ženským hnutím Rada československých žen (RČŽ), jehož byla médiem. *Vlasta* nahradila první časopis Rady československých žen, *Rada žen*. Toto hnutí, jehož předsedkyní byla významná politička, členka třetího odboje a bojovnice za ženská práva, JUDr. Milada Horáková, fungovalo jako jednotící a koordinující orgán zástupkyň jednotlivých politických stran Národní fronty. Po roce 1948 se hnutí, od roku 1950 nově Československý svaz žen (ČSŽ), stává orgánem strany a spolu s ním i *Vlasta*.⁶

Vlastu, jež vycházela každý čtvrtek, vydávalo nakladatelství Svět v obrazech, vydavatelstvo ministerstva informací a Rady československých žen. Jako šéfredaktorka působila nejprve Věra Urbanová a od roku 1951 Zdeňka Zimová. Věra Urbanová byla součástí již prvního periodika RČŽ (*Rada žen*), Zdeňka Zimová, jež Urbanovou vystřídala, vydržela na pozici šéfredaktorky patnáct let. Redaktorkami *Vlasty* se v průběhu let stala řada významných žen, političek, které byly autorkami převážně úvodníků. Mezi časté přispěvatelky patřila poslankyně Anežka Hodinová–Spurná. Ta se jako jedna z mála žen

⁵ Počátky tradice ženských časopisů však sahají už do druhé poloviny 19. století (např. *Ženské listy*, *Ženský svět*, *Listy paní a dívek*). Za první republiky se jejich popularita výrazně prohloubila (existovala celá řada ženských a módních časopisů jako např. *Hvězda*, *Eva*, *Vkus*, *Měsíc*, *Elegantní Praha*).

⁶ viz F. Kšajt. *Vlasta: (ústřední orgán Českého svazu žen)*. Praha, 1980. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta žurnalistiky.

podílela na založení komunistické strany,⁷ patřila také mezi členy ÚV KSČ a do voleb v roce 1960 zastávala funkci místopředsedkyně Národního shromáždění. Kromě toho byla důležitou postavou ženského hnutí, v roce 1952 se stala předsedkyní Výboru československých žen.⁸

Dále se pod články objevují jména jako Julie Prokopová či Ludmila Jankovcová. Julie Prokopová byla poslankyní Národního shromáždění a členkou ÚV KSČ a mimo jiné stála i u zrodu RČŽ. Poslankyně Ludmila Jankovcová se stala první ženou v československé vládě. V roce 1947 tak zastávala post ministryně průmyslu, v nové vládě pak ministryně výživy.⁹ Jankovcová, ač původně sociální demokratka, se po únorovém převratu aktivně zapojila do výstavby nového režimu¹⁰ a získala členství v ÚV KSČ.¹¹ Z dalších političek komunistické strany, které stojí za některými úvodníky, lze zmínit například poslankyni Zdeňku Patschovou nebo Boženu Holečkovou, která mimo jiné napsala biografii komunistické novinářky Jožky Jabůrkové. Jednou z autorek článků je i Gertruda Sekaninová, jež v letech 1949-1957 zastávala post náměstkyně ministra zahraničních věcí¹², či místopředsedkyně Rady žen a aktivní členka Československého svazu žen Anna Jungwirthová.¹³

Vlasta se těšila velké oblibě, o čemž svědčí i vývoj nákladů – v r. 1947 činil 100 000 kusů, v r. 1948 200 000 a v roce 1955 již 300 000 kusů.¹⁴ *Vlasta* stála 3,50 Kč což, vzhledem k platu, jenž se v letech 1948 – 1953 pohyboval mezi 743 a 1013 Kčs¹⁵, nebylo málo.

Struktura časopisu

Časopis byl šestnáctistránkový (vyjma konce roku 1948 a začátku 1949, kdy měl pouze dvanáct stran), doplněný černobílými fotografiemi a kolorovanou fotografií na straně titulní. *Vlasta* ženy informovala o důležitých událostech doma i v zahraničí, kterým byly věnovány nejčastěji první články. Tyto úvodníky či spíše úvodní texty neměly jednotný styl, ani stálého autora.

⁷ J. Pernes: *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s. 11.

⁸ Tamtéž, s. 27.

⁹ Tamtéž, s. 58.

¹⁰ Tamtéž, s. 64.

¹¹ Tamtéž, s. 67.

¹² J. Pernes: *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006, s. 197-8.

¹³ D. Nečasová. „*Buduj vlast – posílíš mír!*“, „*Ženské hnutí*“ v českých zemích 1945–1955. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická, s. 143.

¹⁴ Tamtéž, s. 44.

¹⁵ Průměrná měsíční mzda pracovníka v socialistickém sektoru národního hospodářství (bez JZD).

Statistická ročenka 1958[online]. [cit. 19. 8. 2019] Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:da8b3dd0-417e-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:c9cbfbf0-8ad6-11e3-83a0-005056825209>

Jedna samostatná strana byla vyhrazena sdělením týkajících se Rady čs. žen (resp. ČSŽ), další stránky přinášely zprávy o kultuře, také čtení na volné chvíle v podobě povídek, básniček či románu na pokračování (v několika číslech vycházel například detektivní román americké spisovatelky Ione Sandberg Shriber¹⁶). Dětem byla věnována rubrika Sluníčko sedmítečné, na dalších stránkách bylo možné nalézt reklamní a inzertní sdělení (tzv. Malý oznamovatel). *Vlasta* se prezentovala především jako rádkyně a kamarádka¹⁷, poskytovala ženám také právní a kosmetickou poradnu, rady ohledně výchovy dětí, bydlení, recepty, včetně jídelníčku na celý týden, módní tipy.

Po únorovém převratu se obsah časopisu proměnil. Větší prostor je věnován politickým, politicko-historickým a hospodářským tématům, jež jsou prezentována s ohledem na ženské zájmy. Články o přátelství se Sovětským svazem, o budování socialismu v továrnách i na polích, o boji za mír či o velkých historických i současných socialistických osobnostech tak tvoří těžiště časopisu. Občas jsou čísla navíc obohacována o nové (dočasné) rubriky jako např. o kurzy ruštiny (ku příležitosti Stalinových sedmdesátin). Nicméně většina původních rubrik zůstává, i když někdy v menším rozsahu. Stále tak nechybí recepty, stránka pro děti, móda, právní poradna, dopisy čtenářek či kultura, která se však stává spíše okrajovým tématem. I nadále vycházejí také povídky a romány na pokračování, avšak takové, jež jsou v souladu s novým režimem – čtenářky tak naleznou povídku z JZD¹⁸ či o životě sovětské lékařky, také si mohou přečíst kapitolu například z knihy Ivana Olbrachta *Anna proletářka*¹⁹ nebo z románu Václava Řezáče *Vzbouření na vsi*²⁰. Hlavními otiskovanými autory jsou čeští obrozenci²¹, autoři venkovské prózy²² a především ruští spisovatelé. Rubrika reklam, Malý oznamovatel a kosmetická poradna postupně úplně mizí.

Módní rubrika Vlasty

Pravidelné módní rubrice, která se ve *Vlastě* objevovala v každém čísle po celých šest let (vyjma tří čísel v roce 1953 po smrti Stalina a Gottwalda) byla ve sledovaném období věnována většinou jedna strana a také článek o šití s přesným popisem práce. Četnost těchto návodů je odrazem nedostatečně nasyceného trhu spotřebního zboží po válce (potažmo

¹⁶ Viz Jde mi o život, *Vlasta*, 1948, 2(16), s. 6.

¹⁷ Z historie ženského časopisu *Vlasta* [online]. [cit. 31. 10. 2019] Dostupné z: <https://www.bkovarikova.cz/texty/zajimavosti/z-historie-zenskeho-casopisu-vlasta/>

¹⁸ Co se stalo v Čiré?, *Vlasta*, 1953, 7(49), s. 4.

¹⁹ *Anna Proletářka*, *Vlasta*, 1951, 5(8), s. 6.

²⁰ *Vzbouření na vsi* podle filmu Václava Řezáče, *Vlasta*, 1949, 3(35), s. 6.

²¹ Viz Božena Němcová, *Dobry člověk*, *Vlasta*, 1950, 4(7), s. 6; Alois Jirásek, *Na staré poště*, 1950, 4(26), s. 7.

²² Viz Karolína Světlá, *Purkmistrovic Katynka*, *Vlasta*, 1949, 3(39), s. 11; Karel V. Rais, *Konec života*, *Vlasta*, 1950, 4(27), s. 6.

v pouťorové době). Módní rubrika byla zaměřená téměř výhradně na ženy a méně také na děti, pro něž byla většinou vyhrazena část o přešívání. Rubrika zahrnovala jak módu volnočasovou, tak pracovní, jež se postupně (nejvýraznější změnu lze pozorovat v letech 1950-51) stávala dominantním tématem.

Značnou část tvořily kresby návrhů, které text vždy doplňovaly, a také fotografie modelek. V roce 1948 se pod fotografiemi objevuje A. Rank. Bohužel se mi nepodařilo dohledat, zda se jedná o spojitost s The Rank Organisation založenou J. A. Rankem. Modelky těchto fotografií jsou výrazně nalíčené, fotografie působí dynamicky, modelky zaujímají pózy, jež nechávají modelům vyniknout. Následující rok však fotografie úplně chybí. Zpět se vracejí až v polovině roku 1950 a jejich hlavním autorem je po zbytek sledovaného období fotograf Vilém Rosegnal, jenž pracoval i pro časopis *Textilní tvorba a Žena a móda*.²³ V tomto roce a roce následujícím dochází k proměně stylu fotografií a modelek; fotografie jsou statické s minimem pózování.

Jednou z významných spolupracovnic *Vlasty* byla prvorepubliková kreslířka a návrhářka Zdeňka Fuchsová. Tato absolventka Uměleckoprůmyslové školy a malířských a střihačských kurzů v Paříži pracovala pro prvorepublikový módní závod Rosenbaum a přispívala do časopisů *Eva* a *Vkus* či *Jardin des modes*. Zdeňka Fuchsová byla mimo jiné známá svou fotografickou pamětí, která jí umožňovala zapamatovat si modely shlédnuté na přehlídkách.²⁴ Její jméno pod návrhy a články však nalézáme ve *Vlastě* pouze v letech 1948-1949. V roce 1948 se mezi přispěvatelky módní rubriky řadí také malířka Zita Lorenčíková se svým nezaměnitelným rukopisem.²⁵ Stálou redaktorkou byla Markéta Příbramská, jež přispívala například i do periodika *Žena a móda* a jež je autorkou několika knih o módě (např. *Vkus a elegance ženy*, *Móda od A do Z*). Ta naopak svůj styl dokázala přizpůsobit době, v padesátých letech se tak drží ustálených forem, v další dekádě však u Příbramské převažuje rozvolněnost a hravost.

Dalšími redaktorky módní rubriky, i nepravidelných reportáží z módních přehlídek a národních oděvních podniků byly například Olga Krejčová, Z. Tobolková, Weissová, M. Jeřábková, J. Břízová, Marie Píhová či D. Pavlíková, jež se specializovala na články o šití.

²³ K. Hlaváčková: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2000, s. 105.

²⁴ E. Uchalová: *Česká móda 1918 – 1939*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 1996, s. 21.

²⁵ Viz M. Gorčíková. *Česká módní ilustrace od konce 40. let do 70. let*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta filozofická.

Bohužel ne u všech článků a kreseb jsou uvedeni autoři, na přelomu roku 1949 a 1950 nejsou uváděni vůbec.

Rubriku věnovanou vzhledu a kráse, která v roce 1949 dostala název Kosmetická poradna, vedla MUDr. Čiháková, odbornice na kožní a kosmetické choroby. Tato poradna však fungovala pouze pár let a postupně se objevovala spíše nepravidelně. Stejně tak stránka s reklamami byla součástí *Vlasty* jen do roku 1950 a inzertní rubrika Malý oznamovatel (často obsahující inzeráty na prodej, koupi a výměnu textilního zboží) existovala jen mezi lety 1949-1950.

Prameny – vzpomínky aktérek

Dalším pramen pro mě představovala data získaná z písemné konverzace se dvěma aktérkami, paní Zorou a paní Martou, na téma móda padesátých let. Pro obě aktérky móda znamená celoživotní koníček.

V průběhu šesti měsíců jsem od aktérek obdržela dohromady osm dopisů čítajících celkově dvanáct stran textu, třináct osobních fotografií a navíc dvě ukázky dobové módy. Aktérky odpovídaly na předem zadané otázky (viz příloha). Ty se týkaly, kromě základních informací o aktérkách, jejich vzpomínek na život v raných padesátých let a újeji pak na módu daného období - a to jak obecně (co se tehdy nosilo), tak především osobně (jaké oblečení nosily ony, historie jejich oděvů, jaké šaty mají zachycené na fotografiích apod.). Takto získaná data jsem využila pro nástin toho, co se skutečně v daných letech nosilo, a ke srovnání s módou prezentovanou ve *Vlastě*.

Paní Zora se narodila v Praze roku 1936. Vystudovala zdravotnickou školu, po níž nastoupila do nemocnice jako sestra na operačním sále. Od roku 1959 pracuje jako učitelka na základní škole, nyní je v důchodu, avšak ve škole funguje stále, jako speciální pedagog. Je vdaná a s manželem mají dvě děti. Paní Marta, narozená v roce 1925 v Dolním Dobřejově na Benešovsku, studovala právnickou fakultu v Praze. Tu však z politických důvodů nemohla dokončit, pracovala jako účetní. V letech 1950-1964 žila s manželem a dcerou v pohraniční (Nové Sedlo). V roce 1969 byla nakonec rehabilitována a mohla se tak stát právníčkou. Nyní je v důchodu a více než třicet let je vdova. Obě aktérky se považují za spíše pravicově a konzervativně smýšlející.

Metodologie

Odras politicko-společenského dění v soudobé módě jsem sledovala prostřednictvím *Vlasty*, hlavního ženského časopisu poválečného období. Ve své práci jsem se tak rovněž opírala o

teorii médií. Média jsou společenskou institucí, která se podílí na zajišťování komunikace ve veřejné sféře. Role médií v zemích spadajících do sféry vlivu SSSR se odvíjela z marxisticko – leninské teorie žurnalistiky, tedy z představy, že úkolem médií je podílet se na prosazování nového modelu společnosti, a tedy angažovat se v jeho prospěch.²⁶ Médiím byla přisouzena propagandistická úloha výchovné, přesvědčovací a osvětové instituce.²⁷

Jak již bylo výše naznačeno, *Vlasta* byla v daném období nejčtenějším ženským časopisem. A to v době, kdy tisk patřil mezi nejdůležitější zdroje informací. *Vlasta* tedy ve světě žen zastávala významné místo.²⁸ *Vlasta* tak může sloužit jako hodnotný pramen pro zkoumání oficiálního pohledu na idealizovanou představu života socialistické ženy, kterou konstruovala *Vlasta* na svých stránkách.

Období, ve kterém sleduji módní rubriku *Vlasty*, je z hlediska módy zajímavé především pro svou radikální, řízenou proměnu. V tomto zlomovém období cíleně mizí západní vlivy a je diktován a prosazován nový ideál ženy – ženy pracovnice se zájmem o politické dění a vychovatelky socialistického člověka.

Metody

Hlavní metodou, které jsem při práci s materiálem využila, byla metoda komparace. Prostřednictvím této metody jsem sledovala proměny prezentované módy na stránkách *Vlasty* v době přechodu k totalitnímu zřízení. Objektem komparace byl vývoj módy v letech 1948-1953 na stránkách *Vlasty*. Cílem bylo zjistit jak módní rubriky *Vlasty* v letech 1948-1953 odrážely dobovou společensko-politickou situaci a dokdy doznávaly vlivy západní módy a kdy došlo k předělu orientace z elegantní prvorepublikové ženy na pracující socialistickou ženu. Kritérii, podle nichž byl objekt komparace analyzován, byla intenzita reflexe nové politicko-společenské skutečnosti v módě na stránkách *Vlasty* a změny míry zastoupení jednotlivých složek módy.²⁹

Dalšími použitými metodami byla metoda historická a mikroanalýza. Studovaným dílčím úsekem byl vývoj a podoba módy v raných padesátých letech na stránkách *Vlasty*. Tento mikrosvět a jeho úlohu jsem se pokusila interpretovat v širším společenském kontextu,

²⁶ Tamtéž, s. 63.

²⁷ P. Bednařík, J. Jirák, B. Köpplová: *Dějiny českých médií*. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 253.

²⁸ Vedle *Vlasty* vycházel od r. 1949 časopis zaměřený na módu, *Žena a móda*, ovšem pouze jednou měsíčně. Dalším podobným periodikem byl čtvrtletník *Módní tvorba*, který však fungoval jen do roku 1951, či měsíčník *Tvar*, který se věnoval především lidové tvorbě. Od r. 1952 byl obnoven silně ideologicky zaměřený časopis *Rozsévačka*. *Vlasta* tedy byla jediná svého druhu - jediný lifestyleový (použijeme-li současný jazyk) týdeník pro ženy, vycházející již od roku 1947.

²⁹ Tamtéž, s. 81-89.

tedy v rámci soudobé politicko-hospodářské a společenské situace, se zřetelem na postavení a roli žen.³⁰

S aktérkami jsem, s přihlédnutím k jejich věku, komunikovala písemně.³¹ S jejich svolením jsem ve své práci užila jejich pravá jména. Pro tuto část jsem využila metody rozhovorů. Oběma respondentkám jsem zaslala několik otázek, které sloužily hlavně jako vodítko pro vybavení si vzpomínek na dané období, a to v souvislosti právě s módou. Postupně jsem si s aktérkami vyměnila několik dopisů. Ty jsem zpracovala pomocí obsahové analýzy textu. Hlavním kritériem, podle něhož jsem aktérky volila, byl jejich celoživotně pozitivní a aktivní vztah k módě – obě aktérky se o módu zajímaly od mládí až do dnes a i ve vyšším věku o sebe stále pečují. Autentické vzpomínky akterek mi pomohly s vytvořením představy toho, do jaké míry se překrývala móda prezentována na stránkách *Vlasty* s tou reálnou, nošenou.

Jsem si vědoma úskalí písemné formy rozhovorů, jež dává prostor pro možnou sebestylizaci aktérů. Avšak domnívám se, že se v případě mé práce nejedná o téma vzbuzující v aktérech přílišnou potřebu se stylizovat.

³⁰ M. Hroch a kol.: *Úvod do studia dějepisu IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983, s. 99-100.

³¹ S paní Martou prostřednictvím její dcery.

2. NÁSTIN SPOLEČENSKO-POLITICKÉ SITUACE V LETECH 1945–1953 (NA ZÁKLADĚ VYBRANÝCH TEXTŮ ODBORNÉ LITERATURY)

Poválečná Evropa a její vztah k socialismu

Směřování evropského vývoje po druhé světové válce bylo především důsledkem selhání západoevropských demokracií v meziválečném období a tím, že se Sovětský svaz zařadil mezi vítězné velmoci, což v myslích mnoha lidí vzbudilo důvěru v potenciál socialistického zřízení. Zároveň po válce obecně dochází k radikalizaci společnosti a v jejím důsledku se názory a požadavky společnosti stáčí doleva. Poválečná atmosféra byla laděna antikapitalisticky, občané požadovali „zvýšení sociální bezpečnosti a odstranění příčin opakované masové nezaměstnanosti“.³² Své naděje vkládali lidé do socialismu s jeho ideou spravedlivé společnosti.

Poválečná ČSR, vítězství KSČ

Také v poválečném Československu, které spadalo do sféry vlivu Sovětského svazu, se šířily iluze o socialistickém režimu. Sympatie vůči levici u nás byly dány i zážitkem Mnichova, kdy komunisté byli stranou opoziční a mohli si tak dovolit mnichovskou dohodu odmítnout, odsoudit. Tím, a také organizovaným statečným odbojem za války, získali v poválečné společnosti značný morální kapitál.³³

V prvních poválečných měsících, kdy panoval všeobecný nedostatek, se otázky spravedlivého rozdělování majetku, pracovních a sociálních příjmů a sociálních služeb staly pro občany více než důležité.³⁴ Vyjádřením nálad poválečné společnosti byly i výsledky voleb v květnu 1946, kdy se stala vítězem KSČ.³⁵ Hlavní hybnou sílu při prosazování zájmů strany tvořily odbory, v nichž byla organizována velká část dělnictva. Odbory byly mnohdy aktivnější než strana samotná a byly tak důležitým partnerem KSČ.³⁶

³² L. Kalinová: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 13.

³³ J. Rataj: *Poválečný vývoj a východní geopolitické začlenění Československa*, in Židovská menšina v Československu. Praha: Židovské muzeum, 2009, s. 7-22.

³⁴ L. Kalinová: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004, s. 45.

³⁵ Tamtéž, s. 86.

³⁶ Tamtéž, s. 97.

Hospodářská situace po únoru 1948

KSČ svou vedoucí úlohu ve společnosti stvrdila únorovým převratem 1948. Tehdy se doformoval nový mocenskopolitický systém, nová ekonomika i sociální struktura.³⁷ Ekonomika prvního pětiletého plánu byla centrálně plánovaná, sovětského typu. Během několika let byl znárodněn veškerý průmysl. Soukromá řemesla, živnosti a maloobchod byly nahrazeny komunálními, družstevními a národními podniky, soukromý sektor v zemědělství režim likvidoval kolektivizací.³⁸ V letech 1949 – 1953 80% pracujících tvořili zaměstnanci a 18% družstevníci.³⁹

Československé hospodářství bylo podřízeno potřebám Moskvy, jež se soustředila na potenciální válku proti USA, potažmo kapitalismu. Z ČSR si vytvořila velmoc těžkého, hlavně zbrojního průmyslu. To si vybralo svou daň v ostatních odvětvích. Pracovní síly a finanční prostředky ve strojírenství byly státem využívány hlavně na úkor spotřebního průmyslu, služeb a zemědělství.⁴⁰ Omezování spotřebního průmyslu vedlo k poklesu investic, zavírání závodů, prohloubení technické zaostalosti a neobornosti.⁴¹ Do nové, málo funkční, sítě služeb byli rekrutováni nekvalifikovaní zaměstnanci a v JZD, kde se rolníkům výrazně zhoršily podmínky pro práci i život, panovala nízká pracovní morálka a všeobecná pasivita.

Ekonomika zakladatelského období se nacházela v katastrofálním stavu, téměř absolutní orientace na těžký průmysl vedla k tomu, že ekonomika nedokázala uspokojit ani základní potřeby občanů. Především potraviny a textil byly výrazně nedostatkovým zbožím a přidělový systém tak nebylo možné opustit, potravinové lístky a šatenky fungovaly až do roku 1953.⁴² Nově zavedený volný trh (od roku 1949), na kterém se dalo koupit zboží nad stanovené přiděly, avšak za mnohem vyšší ceny, byl směřován hlavně na novou společenskou elitu – nejvýkonnější dělníky, tzv. úderníky. Dalšími zákazníky, avšak nedobrovolnými, zde byli soukromníci, „vykořisťovatelé“, kteří byli zcela vyloučeni z trhu vázaného.⁴³

³⁷ K. Kaplan: *Československo v letech 1948-1953*. 2. část, Zakladatelské období komunistického režimu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 5.

³⁸ Viz K. Jech: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008.

³⁹ K. Kaplan: *Československo v letech 1948-1953*. 2. část, Zakladatelské období komunistického režimu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 131.

⁴⁰ Tamtéž, s. 111.

⁴¹ Tamtéž, s. 107.

⁴² K. Hlaváčková: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2000, s. 37.

⁴³ M. Franc, J. Knapík: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, s. 1007.

Každodenní život po únorovém převratu

KSČ ovládala veřejnou sféru a postupně i soukromí lidí. Stát kontroloval hospodářství, ale i veřejný sektor, jako školství, kulturu nebo masmédiá. Ideologie komunismu tak prostupovala všemi oblastmi života včetně sportu, lidových zábav a zájmové činnosti.⁴⁴ Komunistický monopol moci však byl monopolem moci bez suverenity, neboť zde fungovala totální podřízenost Moskvě.⁴⁵ ČSR se stala disciplinovanou, nesamostatnou součástí sovětského bloku.

Zájmové organizace a spolky byly podle sovětského vzoru redukovány a sjednocovány do organizací schvalovaných stranou. Svobodný spolkový život byl ukončen a pod komunistickým vedením nově fungoval např. Československý svaz žen, jenž do sebe absorboval veškeré dosavadní ženské iniciativy, Svazarm, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz mládeže a Pionýrská organizace místo zakázaného skautského hnutí apod.⁴⁶ Tato hnutí byla zákonem z roku 1951 prohlášena za tzv. dobrovolné organizace. Mezi dobrovolné organizace bylo řazeno také Revoluční odborové hnutí (ROH), které na sebe vzalo mimo jiné také kulturně-osvětovou činnost prostřednictvím tzv. klubů. Fungovaly kluby čtenářské, zpěvácké, hudební, divadelní, sportovní atd.⁴⁷

Tyto organizace tak straně pomáhaly podchytit trávení volného času. Ten byl pohlcen i pořádáním velkého množství nejrůznějších schůzí s dlouhými frázovitými projevy, osvětových besed nebo brigád.⁴⁸ Společenské podniky jako bary či kavárny se transformovaly ve státní lidové jídelny a kluby pro pracující.⁴⁹ Existovaly i organizované dovolené, tzv. odborové rekreace, o které byl velký zájem, a pro děti pionýrské tábory.⁵⁰

Do sporů s komunistickým vedením se několikrát dostal Sokol, jenž se nebál projevit odpor k oficiální ideologii. Za to byla jeho činnost pomocí řady opatření paralyzována a víceméně nahrazena Státním výborem pro tělovýchovu a sport (později Československý svaz

⁴⁴ J. Pernes: *Československo 1946-1992*. Praha: Albatros, 1997, s. 24.

⁴⁵ K. Kaplan: *Československo v letech 1948-1953*. 2. část, Zakladatelské období komunistického režimu. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 71.

⁴⁶ J. Rataj: *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 82.

⁴⁷ M. Laštovka, B. Laštovková, T. Rataj, J. Ratajová, J. Třikač: *Pražské spolky*. Praha: Scriptorium, 1998, s. 62.

⁴⁸ M. Franc, J. Knapík: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011.

⁴⁹ B. Soukupová, D. Luther, P. Salner: *Mýtus – „realita“-identita*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2014, s. 37.

⁵⁰ J. Pažout (ed.): *Každodenní život v Československu 1945/48-1989*. Praha, Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů; Technická univerzita v Liberci, 2015, s. 116.

tělesné výchovy a sportu).⁵¹ Sokolský slet byl vystřídán spartakiádou (první v roce 1955), která měla ukázat úspěch masové socialistické tělovýchovy.

Sovětizace společnosti byla všudypřítomná. V úředních místnostech musel být vystaven kromě portrétu Klementa Gottwalda i portrét Stalinův, v rozhlase zazněla vždy hymna nejenom česká, ale i sovětská a vedle vlajky české musela viset i vlajka sovětská.⁵²

V letech 1952 – 1953 měl být Ježíšek nahrazen Dědou Mrázem, u kterého nehrozily nežádoucí náboženské konotace. Pokus o vytlačení Ježíška však skončil naprostým neúspěchem.⁵³

⁵¹ J. Rataj: *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 82.

⁵² J. Pernes: *Československo 1946-1992*. Praha: Albatros, 1997, s. 24 -25.

⁵³ M. Franc, J. Knapík: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, s. 1001-1002.

3. POSTAVENÍ ŽEN A ŽENSKÉ MÓDY V LETECH 1948 – 1953 (VE SVĚTLE VYBRANÝCH TITULŮ ODBORNÉ LITERATURY)

Zapojení žen do pracovního procesu a jejich úloha v politice

Ideální socialistická žena byla stranou propagována jako politicky angažovaná pracovnice a matka vychovávající budoucí občany nové pokrokové společnosti.

Zaměstnaná žena nebyla ničím novým. Už od druhé poloviny 19. století se ženy v souvislosti s industrializací dostávaly do práce mimo domácnost, kde byly finančně ohodnoceny. Pracující žena se tak v určitém slova smyslu stala svobodnější, nezávislejší. Ochota žen jít do zaměstnání pramenila hlavně z hospodářské nutnosti, ale v některých případech šlo o projev emancipace, jež měla svou oporu ve vznikajících ženských hnutích.⁵⁴ Ta byla roku 1923 sdružena do společenské organizace Ženské národní rady, která však byla za okupace rozpuštěna.

V období před druhou světovou válkou už řada žen pracovala, především díky iniciativě otců. Ti je podporovali ve vzdělání a s ním spojenou možností solidního zaměstnání, ve kterém spatřovali zdroj životních jistot.

Větší, z vysoké míry nedobrovolný, nárůst zaměstnankyň proběhl během válek, kdy bylo nutné nahrazovat muže v řadě povolání. Nicméně hlavní podíl vždy tvořily ženy svobodné. Zlom nastal na konci čtyřicátých let. Po válce panoval nedostatek pracovních sil, který byl, kromě samotné války, z velké míry důsledkem vysídlení německého obyvatelstva, které zastávalo důležitou roli v (pohraničním) průmyslu. KSČ na tuto situaci a zároveň na potřebu reorganizace mužské síly ve prospěch strojírenství a hutnictví reagovala mobilizací ženské pracovní síly. Především žen vdaných, neboť ty tvořily poslední rezervu pracovní síly.⁵⁵ Zavedená všeobecná pracovní povinnost se týkala žen ve věku od 18 do 45 let.⁵⁶ Zde se zúročila doba Protektorátu, kdy byli, Češi i Češky totálně nasazeni a ženy tak již měly určité zkušenosti s vykonáváním práce v zaměstnání.

⁵⁴ Viz M. Lenderová: *K hříchu i k modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 239 – 261.

⁵⁵ A. Wagnerová: *Žena za socialismu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017, s. 54.

⁵⁶ P. Bělina a kol.: *Dějiny Prahy. II.*, Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti. Praha: Paseka, 1998, s. 460.

Vyjma žen od počátku třetího měsíce těhotenství až do konce třetího měsíce následujícího po slehnutí, dále žen, které pečují alespoň o jedno dítě mladší 15 let a žen, které samy obstarávají domácnost a pečují alespoň o jednoho příslušníka této domácnosti (Dekret presidenta o všeobecné pracovní povinnosti z roku 1945).

Mzdy padesátých let byly takové, že pro rodinu bylo téměř nemožné vyžít jen s jedním platem a příspěvím manželky do rodinného rozpočtu se stalo nezbytným. Zapojování žen do pracovního procesu umožnilo uvolnění mužské síly do protežovaného těžkého průmyslu, na fyzicky velmi náročné práce. Jako nejužitečnější byla předkládána práce manuální.⁵⁷ Ženy se uplatňovaly jak v lehkém, tak i těžkém průmyslu, kde po mužích přebíraly lehčí část výroby. Žádané, i dle platového ohodnocení, byly například jeřábnice, traktoristky či soustružnice.⁵⁸ Zaměstnaná žena byla stranou silně vyzdvihována, považována za společensky významnou, neboť se tak aktivně podílí na budování socialismu. Pro KSČ byla žena důležitou sociální skupinou; spolu s mladými zemědělskými dělníky totiž tvořily hlavní zdroj pracovní síly v průmyslu. A právě téma zaměstnanosti žen tak strana využívala jako odpověď na požadavky týkající se rovnoprávnosti žen. Avšak praxe bývala trochu jiná – ženy byly často dosazovány na nekvalifikovaná místa⁵⁹ s nižšími platy a získat si profesní respekt mezi kolegy, kterým ženy svou přítomností ubíraly na specifčnosti, také nebylo vůbec snadné.⁶⁰ Na změny na pracovním trhu si tedy museli zvykat i muži.

Projevem rovnoprávnosti měla být také angažovanost žen v politice; správná socialistická žena měly mít zájem o veřejné dění a být politicky aktivní.

Hlavním účelem existence političek však nakonec bylo pouze utvrzování dojmu fungování rovných příležitostí.⁶¹ Ženy se uplatňovaly jen na nižších funkcích a ve vlastních, pouze ženských, organizacích. Tou nejdůležitější poválečnou organizací, do níž se začlenily prvorepublikové spolky, byla, původně nadstranická, Rada československých žen (RČŽ, od r. 1950 pod názvem Československý svaz žen). Po únorovém převratu však RČŽ fungovala jako orgán KSČ a jejím hlavním posláním mělo být budování vlasti a míru. Feministické hnutí se tak v této době přestalo svobodně rozvíjet. Od roku 1952 fungovaly při národních výborech ženské výbory, které nahradily Československý svaz žen. Jejich hlavním úkolem bylo propagování vstupu do JZD či socialistického soutěžení. Vlastní politický prostor pro ženy paradoxně pouze upevňoval rozdělení mužských a ženských pozic. Místní národní výbory dále zůstávaly pod mužským vedením⁶² a ženy se mohly na veřejných aktivitách a na

⁵⁷ B. Soukupová, D. Luther, P. Salner: *Mýtus – „realita“-identita*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2014, s. 37.

⁵⁸ Retro, MDŽ. ČT ivysílání [online]. 8. 3. 2009 [cit. 28. 3. 2019]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/209411000360010/titulky>

⁵⁹ A. Wagnerová: *Žena za socialismu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017, s. 52 – 53.

⁶⁰ D. Nečasová: *Nový socialistický člověk*. Brno: Host, 2018, s. 145.

⁶¹ Viz P. Horská: *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999.

⁶² M. Franc, J. Knapík: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, s. 1030.

budování lepší budoucnosti podílet především účastí na sobotních neplacených brigádách či sběru papíru.⁶³

Jak již bylo výše řečeno, žena měla fungovat jako pracovnice a angažovaná občanka, to především. Nicméně stejně dobře měla zastávat i tradiční funkci hospodyně, matky a manželky.⁶⁴ Před ženami tak stál ne úplně snadný úkol, jak skloubit svůj veřejný život se soukromým, jak dohromady zvládat práci s domácností a výchovou.

Výchova měla být jakousi službou státu, vlasti, matky měly vychovat uvědomělého občana vybaveného správnými, socialistickými, hodnotami, který se tak snadno zapojí do budování lepší společnosti. Hlavním měřítkem hodnot jedince měla být práce pro společnost. Kolektivistický duch byl pěstován především prostřednictvím různých sociálních zařízení pro děti, jež měl stát pod kontrolou. S nástupem matek do zaměstnání roste počet institucí - jako jsou například jesle pro děti od čtyř měsíců a to jesle denní (od 6 do 18 hod), noční či dokonce týdenní, pro děti v zemědělských obcích žňové útulky, pro větší děti školky, družiny, kroužky, spolky, kulturní domy apod. Ty byly vítány s povděkem - pracovní týden končil až v sobotu, nárok na dovolenou činil 14 dní za rok, mateřská dovolená trvala pouhé čtyři měsíce⁶⁵, během pracovní doby měla kojící žena dvě přestávky po 15 minutách na nakrmení dítěte, pokud měla dítě v závodních jeslích anebo mohla odejít o čtvrt hodiny dříve domů.⁶⁶ Nicméně v prvních letech, kdy výstavba teprve začínala, se rodiny potýkaly s přeplněností kolektivních zařízení. O této problematice se, pro ilustraci, zmiňuje například dokumentaristka a feministka Pavla Frýdlová, ve své populární knize *Ženská vydrží víc*. V ní jedna z pamětnic, paní Soňa, vzpomíná, jak své syny nemohla dostat do jeslí, ani později do školky, jelikož její muž byl zaměstnán, a tak nepatřila mezi sociální případy.⁶⁷ Kromě toho řada jeslí byla umístěna v nevhodných prostorách a zároveň se potýkaly s nedostatkem zaměstnanců. Jesle tak na počátku šedesátých let navštěvovalo pouze 7% dětí (z celkového počtu dětí ve věku do dvou let).⁶⁸ Důležitou roli tak, spíše než proklamovaná sociální zařízení, hrály babičky, popřípadě sousedky.⁶⁹

K odlehčení povinností socialistické ženy mělo dojít díky plánovanému přesunu hlavního podílu domácích prací na veřejná, jednotná zařízení. Vrcholem pak měl být

⁶³ D. Nečasová: *Nový socialistický člověk*. Brno: Host, 2018, s. 134.

⁶⁴ Tamtéž, s. 136.

⁶⁵ P. Frýdlová: *Ženská vydrží víc než člověk*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny: Gender Studies, s. 91, 112.

⁶⁶ Retro, MDŽ. ČT ivysílání [online]. 8. 3. 2009 [cit. 28. 3. 2019]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/209411000360010/titulky>

⁶⁷ P. Frýdlová: *Ženská vydrží víc než člověk*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny: Gender Studies, s. 142.

⁶⁸ M. Kanpík, J. Knapík: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011, s. 397-398.

⁶⁹ E. Sullerotová: *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, s. 22.

kolektivní dům se službami, tzv. koldům. Již v předúnorovém období vznikl národní podnik Osvobozená domácnost, jenž měl pomoci vyřešit problém tzv. druhé směny a špatné vybavenosti domácností – moderní technické přístroje byly velmi drahým, ale také nedostatkovým zbožím. Ženy tak jednotlivé úkony jako mandlování, praní či vaření neměly provádět individuálně doma, ale kolektivně ve společných kuchyních, vývařovnách nebo prádelnách.⁷⁰ Tím měly být vymaněny z „domácího vězení“. Mezi služby Osvobozené domácnosti mimo jiné patřilo hlídání dětí, generální úklid, nabídka různých polotovarů, přišívání knoflíků, spravování prádla, spravování ok na punčochách apod.⁷¹ Nicméně ani to nevyřešilo problém dvojí směny žen, navíc u některých služeb zůstalo jen u vizí, jiné se vyznačovaly nespolehlivostí⁷² anebo jich byl nedostatek. Dle průzkumů Évelyne Sullerotové v roce 1947 pracovala⁷³ matka dvou dětí v domácnosti týdně 80 hodin a v roce 1958 77,7 hodin.⁷⁴ V průběhu deseti let došlo k úbytku povinností zcela minimálně.

A tak jako hlavní možné východisko z této tíživé situace byla proklamována lepší organizace času, efektivnější uspořádání činností, ale rozhodně ne jejich odbytí. Volný čas tedy pro ženy v podstatě neexistoval. Místo odpočinku je po osmi hodinách v zaměstnání čekalo ještě vaření, při kterém si musely vystačit pouze s malým množstvím potřebných potravin a potravinami náhražkovými, poté starost o domácnost a o děti a večer šití, které kvůli nedostatku textilních materiálů bylo v podstatě nezbytné.

Reakce světové módy na druhou světovou válku

Bezprostředně po válce móda nachází svou inspiraci ve vojenských uniformách. Trendem roku 1946 byly tzv. canadienne – kostýmy s úzkou sportovní sukní a přepásaným kabátkem se čtyřmi našitými kapsami.⁷⁵ Poválečná nálada ve světě, jež byla plná nadějí, očekávání a nových začátků, však záhy dala prostor pro vznik nové módní linie vycházející z kolekce francouzského návrháře Christiana Diora z roku 1947, která byla později nazvána *New Look*. Silueta měla být velmi ženská – oblá ramena, zdůrazněná prsa, útlý pas a oblé boky. Pro dosažení vosího pasu a ženských tvarů se nosily šněrovačky, prsa a boky se vycpávaly, sukně

⁷⁰ A. Wagnerová: *Žena za socialismu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017, s. 144.

⁷¹ Retro. ČT videoarchiv [online]. 2011 [cit. 28. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10176269182-retro/211411000360009/>

⁷² B. Soukupová: *Father Frost Welcomes You or the Myth of New Prague as a Beautiful City in a Socialist Way*, *Lidé města*, 2009, 9(2), [cit. 30. 7. 2019]. Dostupné z: <http://www.lidemesta.cz/archiv/cisla/11-2009-2/father-frost-welcomes-you-or-the-myth-of-new-prague-as-a-beautiful-city-in-a-socialist-way.html>

⁷³ Ve Francii.

⁷⁴ E. Sullerotová: *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, s. 22.

⁷⁵ K. Hlaváčková: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2000, s. 26.

se prodlužovaly a byly bohatě řasené. Nedílnou součástí těchto romantizujících šatů, často květinových vzorů, byly vysoké podpatky, klobouk, rukavičky a štíhlý deštník.⁷⁶ Tato nová móda, jež svým střihem byla náročná na množství látky, měla pomoci zapomenout na strasti války, na bídu a strádání a zároveň měla zaktivizovat válkou ochromený textilní průmysl.⁷⁷ Zprvu byl *New look* společností vnímán především jako nákladný, nepraktický a zpátečnický.⁷⁸ Po válce se většina válkou zasažených zemí potýkala s nedostatkem textilního zboží, například ve Velké Británii fungoval přidělový systém do roku 1949. Navíc řada žen chodila do zaměstnání a jehlové podpatky, korzet a široká sukně jim byly spíše na obtíž.

Nicméně i přes počáteční protesty, zejména proti nehospodárnému zacházení s materiálem, se *New Look* prosadil a stal se symbolem padesátých let. Spousta, hlavně pracujících, žen západního světa, si tento luxusní trend nemohla dovolit. Vznikaly však různé alternativy, jež ženám pomáhaly se tomuto módnímu stylu alespoň částečně přiblížit. Fungovala řada second-handů, bleších trhů, vetešnictví, existovaly náhražkové levnější materiály či soutěže v časopisech pro dívky například o velmi populární norkový kožich.⁷⁹

Padesátá léta ve světě byla také ve znamení rozvoje umělých materiálu, svou popularitu si získal hlavně nylon (u nás pod názvem silon), acryl nebo trikotin.

Zánik tradice české módy, transformace prvorepublikových salónů

V Československu byla situace o něco složitější. Překážkou pro poválečný rozvoj byl žalostný nedostatek látek a jejich nízká kvalita. K tomuto stavu vedla souhra několika aspektů, v první řadě šlo o převedení textilních továren na válečnou výrobu už během okupace, také poválečný odsun německých kvalifikovaných dělníků, znárodnění textilních závodů, ignorování špatné technické úrovně výrobních strojů a orientace na export. Téměř veškeré textilní zboží tak stále podléhalo přidělovému systému. Oděvní tvorby se pak nejvíce dotkl atak na živnostníky, který zklidil většinu samostatně působících oděvních firem.⁸⁰

Prvorepubliková tradice módních salónů, které se vyznačovaly vysokou kvalitou svých návrhů, látek i krejčovské práce, jež byla oceňována i v zahraničí⁸¹, byla narušena. Slavné salóny jako *Rosenbaum*, kde ve 30. letech pracovala jako manekýna Adina Mandlová,

⁷⁶ C. Dyhouse: *Glamour: history, women, feminism*. Londýn: Zed Books, 2010, s. 85.

⁷⁷ M. Burianová: *Móda v kruhu času*. Praha: Národní muzeum: Grada Publishing, 2016, s. 137.

⁷⁸ C. Dyhouse: *Glamour: history, women, feminism*. Londýn: Zed Books, 2010, s. 83.

⁷⁹ Tamtéž, s. 89.

⁸⁰ Tamtéž, s. 133.

⁸¹ E. Uchalová: *Pražské módní salony*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum: Arbor vitae, 2011, s. 57 – 60.

Podolská, jenž byl oblíbeným salómem paní Hany Benešové,⁸² *Bárta* či *Kníže* byly zestátněny a staly se součástí nejprve podniku *Oděvní tvorba*, poté od roku 1954 podniku *Módní závody*, kde fungovaly pod novými názvy. Ze salonu Rosenbaum se tak stal *Styl*, z Podolské *Eva*, z Bárty *Diplomat* a z Knížete *Adam*. I tak salóny pokračovaly ve své činnosti (mnohdy až do revoluce) která i přes ztížené podmínky - nedostatek kvalitního materiálu, izolace od západní tvorby, nulová publicita, cílené negativní spojování s buržoazií –⁸³ dosahovala vysoké úrovně. Kvalitní práce byla zachována díky zaměstnancům, které z velké části tvořili původní prvorepublikoví krejčí a návrháři. Například Hana Podolská v závodě pracovala do roku 1954, majitelka modelového domu *Madlén*, paní Házová, zde také pracovala dál a poté našla uplatnění u *Rosenbauma* a *Knížete*,⁸⁴ manželka zakladatele krejčovství *Strnad* v padesátých letech zase pracovala pro *Bártu* a *Rosenbauma* apod.⁸⁵ Klientelu těchto stále prestižních závodů nově tvořily hlavně manželky vysokých komunistických funkcionářů, i když to bylo v rozporu se stranickými ideály.⁸⁶

Vedle luxusních salónů hrál v československém oděvním průmyslu důležitou roli nově vzniklý národní podnik *Textilní tvorba* (později *ÚBOK*), jenž vytvářel návrhy modelů, vzorové kolekce pro výrobní podniky, které pak byly prezentovány prostřednictvím módních přehlídek. V *Textilní tvorbě* působili ostatní nejkvalifikovanější prvorepublikoví profesionálové. Svě místo zde nacházeli také absolventi ateliéru oděvního výtvarnictví na VŠUP, který fungoval pod vedením fundované akademické malířky a také majitelky již znárodněného salónu Hedviky Vlkové. Díky tomu byli v ČSR už od padesátých let vychovávaní zdatní výtvarníci. Naproti tomu například v pařížských školách výuka kresby jako součásti návrhářství funguje až od roku 1970.⁸⁷ Nedostatkem *Textilní tvorby* byla nezkušenost návrhářů v tvorbě pro průmyslovou výrobu. Největší problém pak tkvěl v extrémním nedostatku vyrobeného zboží. Jak již bylo výše naznačeno, většina kvalitnějších výrobků byla využita pro export. Vyváželo se za suroviny do SSSR nebo za devizové prostředky na Západ. Zbytek byl určen přednostně pro ženy komunistických funkcionářů.

⁸² E. Uchalová: *Česká móda 1918 – 1939*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 1996, s. 21 – 22.

⁸³ K. Hlaváčková: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2000, s. 57.

⁸⁴ E. Uchalová: *Pražské módní salony*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum: Arbor vitae, 2011, s. 273.

⁸⁵ Tamtéž, s. 251.

⁸⁶ Tamtéž, s. 187.

⁸⁷ E. Uchalová: *Česká móda 1918 – 1939*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 1996, s. 29.

Textilní tvorba úzce spolupracovala s Československým svazem žen a těšila se náležité publicitě. Vytvořené návrhy musely odpovídat ideologickým zásadám nového oděvu socialistické společnosti.⁸⁸

Nelze nezmínit také organizaci výrobců uměleckořemeslné produkce, *Ústředí lidové a umělecké tvorby (ÚLUV)*, jež měla pečovat o lidovou uměleckou tvorbu. *ÚLUV* hrálo důležitou roli při vytváření poúnorové nové módy, neboť jedním z jejích hlavních inspiračních zdrojů byla právě lidová tvorba a kroj. O přehlídkách, které *ÚLUV* pořádalo, se tak často diskutovalo.⁸⁹ Výsledkům její tvorby se věnoval i například historik umění Josef Vydra ve svém článku *Svéráz – letoráz – nehoráz*.

Československá móda padesátých let tedy reflektovala společenskou situaci doby, i do módy tak pronikají hodnoty, postoje, ideje komunistického režimu. Ten se snažil módu, stejně jako ostatní oblasti života, kontrolovat a využívat jako nástroj propagandy. Soudobý stranický diktát módy se ostře vymezoval vůči jakýmkoliv prvkům, které by mohly být spojovány s buržoazií a kapitalismem. Návrháři se tak měli vyhnout zbytečným doplňkům, přílišné dekorativnosti a inspiraci anglickou a francouzskou módou. Výjimku tvořila zdobnost u lidových krojů. Svérázové prvky měly doplnit vznikající nový oděv. Oděv měl demonstrovat nové, spravedlivé společenské uspořádání. Místo bohaté a zdobné elegance zámožných měšťanek měl vládnout jednoduchý, úsporný a účelný styl pracujících žen, dělnic. *New Look* se tak v československém prostředí prosazoval velmi pozvolna a hlavně ve střídmější verzi.

Ženy se módním novinkám přibližovaly hlavně přešíváním starších oděvů. Byl to, kvůli nedostatku módního oblečení v obchodech, téměř jediný způsob, jak oživit šatník. O jeho rozšíření svědčí i existence velkého množství šicích kurzů pořádaných pod hlavičkou kulturních domů a odborů.⁹⁰

⁸⁸ K. Hlaváčková: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2000, s. 50-51.

⁸⁹ K. Hlaváčková: *Móda za železnou oponou*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum: Grada Publishing, 2016, s. 68-70.

⁹⁰ Tamtéž, s. 53.

4. SPOLEČENSKÝ IDEÁL ŽENY A VLASTA (REKONSTRUKCE NA ZÁKLADĚ ROZBORU ÚVODNÍKŮ)

Únorový převrat zasáhl do všech sfér života, a to včetně hodnot a postojů. KSČ společnosti diktovala nové, ideologicky odpovídající, názory a vnímání světa. Jasně definována byla i role žen. Žena byla pro stranu především budovatelkou socialismu a pracovnící. Tento nový pohled na ženu musel respektovat a zpopularizovat i časopis *Vlasta*, i přestože vznikl před rokem 1948. *Vlasta* byla založena Miladou Horákovou v roce 1947 a již od svého počátku byla úzce spjata s ženským hnutím, Radou československých žen, jehož byla Horáková předsedkyní. Po únorovém převratu se RČŽ stala politikem a podobný osud se nevyhnul ani jejímu ženskému listu. Forma časopisu se příliš nezměnila, stále zde ženy našly oblíbené rubriky věnující se módě, vaření, výchově či kultuře, nicméně v jeho charakteru se projevil politické a společenské změny doby. *Vlasta* tak byla nejen časopisem ženského světa, ale také periodikem politickým, pomáhala naplnit ideový program Komunistické strany Československa.

I *Vlasta* tak potvrzovala, že jsme se po druhé světové válce ocitli ve sféře vlivu Sovětského svazu. Vytvářela obraz bipolárního světa. Socialistické státy, v čele se SSSR, byly představovány jako tábor míru.⁹¹ Do kapitalistických států byla naopak projektována veškerá negativa – příprava třetí světové války,⁹² potlačování práv pracujících, sociální necitelnost, utlačování tamních žen. I přes toto rozdělení byla předkládána představa, že ženy na celém světě (kromě žen buržoazních) chtějí mír, jsou k sobě, nehledě na rasu, politické či náboženské vyznání, solidární. Ženy byly zobrazovány jako strážkyně míru a jejich síla pramenila z jednoty.⁹³ Stejně spojení, napříč rozličnými politickými a ekonomickými systémy, mělo existovat i mezi pracujícím lidem.⁹⁴

Čtenářky jsou různou formou (ať už to jsou rozhovory nebo reportáže z událostí nebo projevů) seznamovány se státní politikou a je jim předkládáno, jak vypadá „správná“ žena v této době. Ideál je zde prezentovaný hlavně za pomoci příkladů konkrétních žen,

⁹¹ Viz *Vlasta*, 1950, 4(5), s. 2.

⁹² Viz J. Prokopová: První máj, síla mezinárodní solidarity, *Vlasta*, 1949, 3(17), s. 2; A. Hodinová-Spurná: Všechny národa světa budou bránit mír, *Vlasta*, 1949, 3(19), s. 2; A. Svoboda: Zpřetrhat jejich pavoučí síť!, *Vlasta*, 1953, 7(42), s. 2.

⁹³ Viz A. Hodinová-Spurná: Solidarita československých žen se ženami Afriky a Asie, *Vlasta*, 3(36), s. 2; G. Fučíková: Sjednocujeme obránce míru, *Vlasta*, 1949, 3(38), s. 2; Ženy světa v boji za mír a za svá práva, *Vlasta*, 1953, 7(44), s. 2.

⁹⁴ Viz V. Till: Německé matky nevydají své syny podněcovatelům války, *Vlasta*, 1951, 5(16), s. 2; Z. Zajoncová: Americký lid nechce válku v Koreji, *Vlasta*, 1952, 6(42), s. 2.

prostřednictvím úkolů a výzev uveřejněných v projevech z Národního shromáždění, prezidenta, ČSŽ nebo MDFŽ.

Vzorem je žena společensky a politicky angažovaná, aktivně se účastní pracovního procesu, přebírající řadu dříve jen mužských rolí.⁹⁵ Upřednostňovány jsou manuální práce, ať už v zemědělství nebo v rámci tehdy dominantního těžkého průmyslu. Vychvalovány jsou tak krmičky vepřů, zednice, hornice či dělnice z továren. Nejlepší z takovýchto pracovnic jsou každoročně pozvány v předvečer MDŽ na Hrad k prezidentovi.⁹⁶ Všechny osobnosti tehdejší politiky jsou prezentovány jako zastánci žen, vyjadřují se o nich jako o rozumných, schopných a uvědomělých.⁹⁷

Nejvíce výzev připadá na angažovanost a to nejen v zaměstnání, kde se vyžaduje aktivní účast v socialistickém soutěžení a údernickém hnutí, ale i po práci, kdy je třeba nastoupit na neplacenou nedělní brigádu. Ženy jsou podněcovány také ke členství v Radě žen (později Československém svazu žen). Kromě toho mají apelovat na ostatní ženy a jejich účast.⁹⁸

Vlasta se věnuje z velké části matkám a skrze články tak představuje i vzor socialistické matky, jejímž prototypem je usměvavá matka horníka.⁹⁹ *Vlasta* zdůrazňuje zodpovědnou úlohu socialistické matky - stát, jenž svěřil matkám (a otcům) výchovu nových pokolení, od rodičů vyžaduje, aby dítě bylo vychováváno jako státu i národu oddaný a pokrokový občan, jenž se bude podílet na budování socialismu.¹⁰⁰ Zaměstnaným matkám jsou často představovány plány na nová sociální zařízení. V jednom z čísel, v rámci projevu poslankyně Švermové, je nový typ ženy explicitně popsán: „[r]ozhodně si nepředstavujeme nějaký typ mužatky. [...] má být ušlechtilá, má být dobrou něžnou matkou, [...] dobrou hospodyní, vzornou manželkou [...]“.¹⁰¹ Společenské povinnosti má umět harmonicky sloučit s těmi domácími, má být takovým typem československé ženy, „která dovede vidět dále, spojovat zájem své rodiny se zájmem celé republiky. [...] Přitom bychom chtěli mít naše ženy

⁹⁵ Viz H. Bachratá: Jednotne za mier a socializmus, *Vlasta*, 1950, 4(13), s. 2; I dívky..., *Vlasta*, 1950, 4(28), s. 2.

⁹⁶ Viz Vynikající pracovnice na Pražském hradě, *Vlasta*, 1950, 4(12), s. 2.

⁹⁷ Viz V. Kopecký: Státní péče osvětová a žena, *Vlasta*, 1948, 2(26), s. 2; J. Prokopová: Ženy věrně s prezidentem Klementem Gottwaldem, *Vlasta*, 1948, 2(31), s. 2.

⁹⁸ Viz M. K.: Miliony hodin práce, *Vlasta*, 1948, 2(49), s. 2; A. Hodinová-Spurná, *Vlasta*, 1950, 4(38), s. 2; Ženy, pomozte k úspěchu národních žní!, *Vlasta*, 1950, 4(26), s. 2; O. Kettnerová: Mírová směna žen Ústeckého kraje, *Vlasta*, 1951, 5(43), s. 2.

⁹⁹ V. Šuba: Hornická maminka, *Vlasta*, 1951, 5 (36), s. 3.

¹⁰⁰ Z. Paťová: Úprava manželského a rodinného práva, *Vlasta*, 1948, 2(47), s. 3.

¹⁰¹ M. Švermová: Nový typ československé ženy, *Vlasta*, 1949, 3(14), s. 2.

vzdělané, dobře oblečené, půvabné“.¹⁰² Ženský svět se tedy nemá omezovat jen na rámec rodiny, naopak rodina má být součástí většího rámce, státu.

Nejvyšším ideálem je žena sovětská,¹⁰³ která už je na takové úrovni, že všechny tyto funkce spolehlivě zastává. Nicméně, *Vlasta* nabízí obrazy žen i z dalších vzorných lidově demokratických států (např. z Rumunska, Bulharska...) a zároveň ukazuje příběhy nešťastných žen žijících v kapitalistických státech, na něž je třeba myslet a vyjádřit jim svou solidaritu. Kromě toho se *Vlasta* obrací i k historickým vzorům žen hrdinek, jejichž hlavní představitelkou je Božena Němcová. Ta byla sebevědomou a odvážnou vlastenkou, která si uvědomovala důležitost širokých lidových vrstev a svůj lid milovala.¹⁰⁴ V tomto oslavování Němcové, ale také dalších obrozenců, jako například Aloise Jiráska, se angažoval především tehdejší ministr kultury a literární historik Zdeněk Nejedlý. Lidová moudrost byla zdůrazňována jako jediný významný zdroj utváření „pokrokového“ světového názoru v českých dějinách.¹⁰⁵

Pomocí těchto článků je tak žena formována do své „moderní a pokrokové“ podoby. Ať už mají články jakoukoliv podobu, obsah je ve stejném duchu. Vyznění je vždy velmi podobné: ženy díky lidové demokracii, novému společenskému řádu, získaly rovnoprávnost a s ní potřebnou větší péči státu o dítě (budování nových sociálních zařízení).¹⁰⁶ To je zavazuje podílet se na budování nové republiky. A to v několika směrech: práci v zaměstnání, správnou socialistickou výchovou a účastí ve spolkových organizacích. Téměř v každém čísle je znovu a znovu vyzdvihována důležitost žen při budování socialismu a v boji za mír, tedy hlavně proti tvůrcům nové války pod vedením imperialistické Ameriky. Proti tomu mají ženy bojovat pilnou prací, která pomáhá při budování socialismu. Protože mír lze upevňovat jedinečně co nejrychlejší výstavbou republiky, socialismu.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Viz A. Hodinová-Spurná: Co dala říjnová socialistická revoluce ženám celého světa, *Vlasta*, 1949, 3(45), s. 2; Poznáváme život sovětských žen, *Vlasta*, 1950, 4(46), s. 2; Československé ženy na cestě k dalším úspěchům v boji za mír a budování socialismu, *Vlasta*, 1952, 6(17), s. 2.

¹⁰⁴ Učme se od Boženy Němcové, *Vlasta*, 1950, 4(8), s. 2.

¹⁰⁵ J. Pešková: *Role vědomí v dějinách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 79.

¹⁰⁶ Viz E. Šternová: Je mnoho nového v životě dětí, *Vlasta*, 1953, 7(22), s. 2.

5. MÓDA A MÓDNÍ DOPORUČENÍ NA STRÁNKÁCH ČASOPISU VLASTA V LETECH 1948-1953

Situace na trhu, ze starého nové

Poválečná euforie a víra v nový, lepší, svět, je vždy konfrontována s o poznání tvrdší realitou. Kromě ztráty lidských životů, doživotních traumat a ran se společnost vždy musí vypořádat i s tíživou hospodářskou situací. Válečná ekonomika své síly orientuje na zbrojní průmysl a po válce je tedy nutné ji transformovat tak, aby se soustředila na uspokojování potřeb občanů. Během války a v prvních poválečných letech je většinou využíván přidělový systém. V ČSR však tento systém přetrval až do roku 1953. Československá poválečná ekonomická proměna nebyla úspěšná, špatná situace na našem trhu tak nedovolila lístkový systém opustit.

Směřování nové módy pramenilo především ze způsobu řízení státu. Ten měl za následek nedostatek textilního materiálu a nízkou výrobu oděvů. Absolutní zanedbání lehkého průmyslu a služeb bylo tou hlavní překážkou pro rozvoj módy. Nový oděv či látku bylo možné si pořídit pouze prostřednictvím tzv. šatenek. V průběhu roku bylo postupně uvolňováno přidělených 180 bodů, které dokázaly pokrýt, pokud vůbec, jen to nejnужnější. Zboží, po kterém lidé toužili, nebylo k dostání. To dokládá článek v jednom z čísel z roku 1950, kde autor kriticky hodnotí chování zákazníků, kteří teskní po hedvábí, které není k dostání, místo toho, aby uvolněnou šatenku využili na to, co k dostání je, i přestože to mají na svém seznamu až na třetím místě.¹⁰⁷

To se samozřejmě netýkalo pouze materiálů, ale i hotových oděvů a bot, u kterých nebyly k dostání velikosti, nebo byl zboží nedostatek jako například jeden rok školních aktovek, či určité druhy zboží úplně chyběly. Některé zboží sice bylo, ale vzhledem k špatně organizované práci, až o sezónu později. A tak se například plavky nebo plátěné letní šaty dostaly na trh na podzim.¹⁰⁸ Kromě front a špatného výběru museli kupující čelit neochotným prodáváčkám. Doma je pak navíc většinou čekalo nemilé překvapení. Materiály i výrobky byly nekvalitní, velmi často kazové a velikosti neodpovídaly. A to jak na vázaném, tak na volném trhu. Volný trh byl lidem přístupný od roku 1949. Některé zboží dokonce bylo k dostání právě jen na volném trhu, avšak ten byl pro většinu obyvatel zcela mimo jejich finanční možnosti.¹⁰⁹

¹⁰⁷ F. K. Zeman: Šatenka 1950 je uvolněna, *Vlasta*, 1950, 4(36), s. 11.

¹⁰⁸ Z. Tobolková: Zprávy textilní komise, *Vlasta*, 1951, 5(12), s. 13.

¹⁰⁹ Viz kapitola Dopisy čtenářek

Na tuto novou situaci dvojího trhu reagují módní redaktorky, které pomáhají hospodyním zorientovat se v nových podmínkách. Je potřeba myslet na to, že na volném trhu lze pořídit kvalitnější materiály, ale ceny jsou výrazně vyšší. Hodí se tu proto koupit například pánské kalhoty, které podléhají velkému opotřebení nebo dámské punčochy.¹¹⁰ Avšak, jak již bylo výše naznačeno, ani volný trh nesplňoval požadavky občanů.

Ženy se tak musely uchýlovat k samovýrobě a vysoká krejčovina první republiky vůbec nepřicházela v úvahu. Hlavním zdrojem „nových“ šatů bylo přešívání a nastavování starého oděvu a modely na stránkách *Vlasty* fungovaly v podstatě jen jako inspirace a téměř vždy byly pro čtenářky doplněny o různé alternativy, jak alespoň vytvořit dojem nových šatů. A tak tu nechybí návrhy domácích obleků pro ženy vyrobených z manželova starého županu¹¹¹ či kalhoty pro chlapce z máminy obnošené sukně. Čtenářky tu vždy najdou odkaz na stříhovou službu, od které mohou získat stříhy daných modelů, které samozřejmě nebyly zadarmo (např. v r. 1951 mohly ženy sehnat modelový stříh pláště či kostýmu za 95 Kčs, pánské košile za 30 Kčs a sukní nebo halenek za 45 Kčs).¹¹² Kromě toho *Vlasta* v téměř každém čísle přináší návody k šití nebo pletení, a to od ozdobných deček přes rukavice a ponožky až po dětské oblečky, halenky nebo plavky. Další variantou bylo vyparání a přešití nebo využití zbytků látky k novému našití nejvíce zničených částí oděvu, např. sedla, rukávů, pasu. Často se tak nosily šaty z více (dvou) materiálů a různé kombinace barev se vzory (např. sedlo a lem jednobarevný, sukně, živůtek a rukávy z květované látky). Možným řešením, jak získat „nový“ kousek do šatníku, bylo také barvení.¹¹³ Toho se buď ujaly samy hospodyňky, k dispozici jim byly například barvy Duha nebo Paleta, nebo mohly využít služeb např. Osвобоzené domácnosti. Podobné služby nabízel i např. národní podnik *Tep*, kam měly ženy donést starý klobouk, ze kterého v prodejně pomocí drobných úprav vytvořili skoro nový. Avšak tyto služby, které měly ženám ulehčit práci a pomoci řešit špatnou situaci v textilním průmyslu, svou funkci neplnily a vytíženým ženám spíše přidělavaly další starosti. Služby byly velmi nekvalitní, drahé a nespolehlivé.¹¹⁴

O tristní situaci na trhu s textilními výrobky svědčí i kategorie Výměna v rubrice Malý oznamovatel, která fungovala jen mezi roky 1949-1950. Zde čtenářky nabízely nejrozličnější zboží, které vlastní, výměnou za to, co naopak ony potřebují. Velmi často se tak směňovalo i textil, oděvy a také obuv – např. „pánské semišové boty za dámské střevíce s anglickým

¹¹⁰ Z. Fuchsová: Máte novou šatenku?, *Vlasta*, 1949, 3(5), s. 3.

¹¹¹ Od rána do večera, *Vlasta*, 1948, 2(2), s. 16.

¹¹² Společenské šaty, *Vlasta*, 1951, 5(43), s. 13.

¹¹³ H. Košková.: Chcete být na podzim jako nová?, *Vlasta*, 1948, 2(35), s. 13.

¹¹⁴ Viz kapitola Dopisy čtenářek.

podpatkem¹¹⁵, pánský lyžařský oblek za 1a originální montgomery plášť, dámská látka za látku na balonový plášť, bílý krepdešín na blůzu za vlnu na dámský svetr, přehoz na divan za peřiny a povlaky,¹¹⁶ 1a vln. látky za damašek/sypkovinu na 2 postele¹¹⁷“ apod.

Zahraniční inspirace

I přes pokusy státu zcela se oprostit od západní módy nelze nevidět pronikání nové módní linie i do československé módy. Střih *New Look* je nejvíce patrný na samém počátku pounorové doby, kdy ještě doznívala prvorepubliková elegance a zdobnost a kdy byly snahy o totální izolaci od kapitalistického světa teprve zaváděny a vyhraněnost nové socialistické módy vytvářena. A tak, i když se *Vlasta* ve svých deklaracích vůči západu vymezuje, inspiraci západní módou stále do určité možné míry přebírá. Návrhy sukni jsou bohatší, prodlužují se, nosí se s vysokým pasem, který je většinou ještě zdůrazněn páskem nebo šerpou. Ženy tak po večerech nastavují lemy a vkládají nové díly pomocí různých zbytků látek, aby měla sukne více skladů a sahala do půli lýtek.¹¹⁸ Šušky kabátků odstávají, odstraňují se válečné vycpávky ramen. I spodní prádlo se přizpůsobuje. Kalhotky a sukénky kombinací jsou zvonové, podprsenky mají být dobře padnouce, zdůrazňující ňadra. Avšak francouzské metody využívané k docílení kýžené siluety ve *Vlastě* nenajdeme, chybí tu tedy korzety či krinolíny. Postupně se tvar přesýpacích hodin zmírňuje, linie už není tak nekompromisní, střih je splývavější a zároveň volnější a rok od roku střídmější.¹¹⁹ Ženám je doporučováno, aby při koupi oděvu volily nenápadné barvy a jednoduchý, sportovnější střih, snadno kombinovatelný po několik let.¹²⁰

Označení střihů francouzský a anglický či americký odkazujících na kapitalistickou módu postupně mizí (zhruba již od poloviny roku 1948). Místo francouzské zdobnosti a anglické sportovní elegance nastupuje vzor nový, móda Sovětského svazu, který má být Československu tím nejlepším příkladem ve všech oblastech, a tedy i v odívání. O módě SSSR se dozvídáme především z reportáží z přehlídek Modelových domů v Moskvě, jež však sloužily jen jako výkladní skříň vytvářející iluzi dostatku a luxusu. Čtenářky jsou v první řadě

¹¹⁵ Malý oznamovatel, *Vlasta*, 1950, 4(18), s. 14.

¹¹⁶ Malý oznamovatel, *Vlasta*, 1949, 3(46), s. 14.

¹¹⁷ Malý oznamovatel, *Vlasta*, 1950, 4(18), s. 14.

¹¹⁸ Viz Z. Lorenčíková: Nová módní linie, *Vlasta*, 1948, 2(15), s. 3; Z. Lorenčíková: Proužky celé léto, 1948, 2(24), s. 13; Z. Fuchsová: Šaty, které nosíme pod plášť, *Vlasta*, 1948, 2(29), s. 13.

¹¹⁹ Viz Sukně a halenky, *Vlasta*, 1950, 4(13), s. 11; Vlněné šaty z nového i starého, *Vlasta*, 1950, 4(43), s. 16; Hlásí se podzim, *Vlasta*, 1953, 7(37), s. 13.

¹²⁰ Viz Nové jaro – nový kostým, *Vlasta*, 1948, 2(8), s. 16; Vkus a harmonie, *Vlasta*, 1948, 2(32), s. 13; O. Krejčová: Oděv pro každou z nás, *Vlasta*, 1950, 4(1), s. 5; Lněné plátno, nejvhodnější materiál pro léto, *Vlasta*, 1951, 5(19), s. 13.

informovány o prvotřídní kvalitě, jež zvládá dostát vysokým požadavkům svých zákazníků. Vyzdvihována je i její praktičnost, pohodlnost, vkus a jednoduchost. Vliv sovětské módy na tu československou lze nalézt například ve využívání lidových vzorů (viz níže). Inspirace národními kroji zaujímala v moskevském Domě modelů důležité místo.¹²¹

Kromě módních přehlídek sovětských se dočteme také o módních přehlídkách v rámci mezinárodní soutěže v odívání, které se např. v roce 1953 účastnila i ČSR spolu se spřátelenými státy – SSSR, Maďarsko a NDR. Jejím hlavním motivem byl lid a lidová tvořivost. Vítězem se stal Sovětský svaz, ČSR skončila až na třetím místě, ač v hodnocení vkusnosti zvítězila, hlavním hendikepem bylo technické zpracování s velkým množstvím odpadu.¹²² V roce 1951 v Lipsku jsme však podobnou soutěž vyhráli.

V roce 1948 si můžeme přečíst článek také z módní přehlídky časopisu *Vlasta*. Ta se konala v únoru na Zimním stadionu a nesla se v praktickém a sportovním duchu.¹²³

Tuzemské módní přehlídky byly vytvářeny většinou ve spolupráci s *Textilní tvorbou* a organizovaly se v továrnách či na venkově, aby tak byly přístupny pracujícím ženám. Zároveň místo útlých manekýn měly modely předvádět normální ženy, a to ženy z dílen a kanceláří TT.¹²⁴

Nová móda

Móda měla podporovat celospolečenské ideály. To spočívalo především ve vymezení se vůči prvorepublikovým tradicím. Móda, jež se vyskytovala na stránkách oblíbených časopisů pro „moderní ženy“ jako byl list *Eva* nebo *Hvězda*, se soustřeďovala především na oděv volnočasový. Ženy zde našly návrhy modelů na ples, do lázní, kaváren či na luxusní dovolené. V poúnorové době se tyto „zahálčivé“ aktivity staly terčem kritiky, byly vykládány jako povrchní zábavy pro bohaté paničky, které je využívaly k předvádění nových toalet. Toto klima mělo vliv na směřování módy.¹²⁵

Ve středu zájmu teď stála „socialistická pracující žena“. Nově propagovaná móda měla být účelná, pohodlná, střízlivá a estetická – v kontrastu k „přemrštěné“ zdobnosti. Hlavním znakem bylo zjednodušování a pokus o co největší univerzálnost oděvu, neboť jednou ze snah bylo eliminování zvyku několikerého střídání šatů během dne, které bylo

¹²¹ Viz M. Šcelokov: Jak vzniká sovětská móda, *Vlasta*, 1952, 6(45), s. 13; E. Leonov.: Dílna sovětské módy, *Vlasta*, 1948, 2(48), s. 3.

¹²² Jen nejlepší šaty pracujícím ženám, *Vlasta*, 1953, 7(41), s. 10-11.

¹²³ Naše módní přehlídka, *Vlasta*, 1948, 2 (9), s. 16.

¹²⁴ O. Krejčová: Oděv pro každou z nás, *Vlasta*, 1950, 4(1), s. 3-4.

¹²⁵ Viz J. Bakalářová: Chléb a svědomí, *Vlasta*, 1948, 2(30), s. 3; O. Krejčová: Osvobozená móda, *Vlasta*, 1949, 3(21), s. 3; Z. Tobolková.: Letní šaty s drobným vzorkem, *Vlasta*, 1951, 5(21), s. 13.

považováno za prvorepublikový přežitek.¹²⁶ V nové společnosti se šaty neměly dělit na dopolední, odpolední a večerní. Navrhované oděvy měly být vyhovující pro celý den, vhodné jak do zaměstnání či na pochůzky, tak i na večer.¹²⁷ Pracující a angažované ženy měly mnohem méně času a jejich denní náplň se tak zásadním způsobem změnila. Období největšího porušování pracovního práva (1952-1953) reflektuje ve svém díle *Společenské proměny v čase socialistického experimentu* například Lenka Kalinová; osmihodinová pracovní doba většinou prodloužena o přesčasy a velmi často i o nedělní směnu. Navíc velká část obyvatelstva (v roce 1953 téměř milion), vzhledem k přesunům pracovních sil, musela do zaměstnání dojíždět. A k tomu poté ženu doma čekala starost o domácnost.¹²⁸ Čas věnovaný módě tak nahradily nové povinnosti.

Střih

Přizpůsobování návrhů tomu, aby byly vhodné i do práce a pro celý den, vedlo ke zjednodušení střihů, upouští se od haute couture. Oděvy tak umožňovaly větší volnost pohybu. Stahuje se hlavně gumou, rukávy jsou voleny nejčastěji kimonového nebo raglánového střihu, a to i u pláštěů. Na stránkách časopisu se stává populárním tzv. valašský střih, který má rukávy a sedlo střižené vcelku.¹²⁹ Vyhovuje tak požadavkům pohodlnosti a zároveň se ušetří materiál. Praktičnost oděvů byla podporována také hlubokými kapsami. Ty nesměly chybět na žádném oděvu, navrhovaly se na pláštích, sukních i halenkách, u kterých nebylo neobvyklé, že měly kapsy rovnou čtyři – dvě náprsní a k tomu ještě dvě v oblasti pasu. Takovéto účelné oděvy uvítaly osvěžení lidovými výšivkami, u nichž platilo stejné pravidlo, volit se měly výšivky jednoduché, např. křížky nebo hvězdičky. Zabralo to méně času než složité ornamenty a zároveň se vyhnulo „nevkusné přezdobenosti“.¹³⁰

Materiály

Obecně převažovaly jednodušší a levnější přírodní materiály. Naopak ve světě se po válce přírodní materiály čím dál tím častěji nahrazovaly materiály syntetickými. Vývojem textilních materiálů se zabývá Hlaváčková ve své publikaci *Móda za železnou oponou*; rychlý rozvoj výroby zaznamenala především polyamidová (např. výroba silonek), polyesterová (např.

¹²⁶ Viz Z. Tobolková.: Letní šaty s drobným vzorkem, *Vlasta*, 1951, 5(21), s. 13; Šaty do společnosti, *Vlasta*, 1952, 6(38), s. 13.

¹²⁷ Viz Od rána do večera, *Vlasta*, 1948, 2(2), s. 16.

¹²⁸ L. Kalinová: Společenské proměny v čase socialistického experimentu. Praha: Academia, 2007, s. 186.

¹²⁹ Teplé šaty pod pláště, *Vlasta*, 1951, 5(49), s. 13.

¹³⁰ Z. Tobolková.: Lidové motivy na šatech a halenkách z domácího lnu, *Vlasta*, 1951, 5(18), s. 13.

výroba šatovek, také záclon) a akrylová vlákna (výroba pletených výrobků). Výhoda výrobků z chemických vláken spočívala, kromě nízké ceny materiálu, v jejich dobrých užitkových vlastnostech – snadná údržba, nízká váha. Státy tzv. východního bloku se při vývoji a výrobě nových chemických vláken potýkaly se značnými problémy, nebyly tak schopné dostát konkurenci kapitalistického světa. Lidé socialistických zemí si na tento trend ještě několik let počkali a museli se spokojit s levnými přírodními materiály.¹³¹ Ty jsou dnes naopak paradoxně považovány za cennější a žádanější než, v této době tak adorované, materiály umělé.

V prvních poúnorových měsících se ve *Vlastě* ještě poměrně často objevují luxusnější látky jako je žoržet, šantung, organza, samet, či satén, šifon a marokén na šaty a halenky. Na zimu beráncí kožíšek, ovčí nebo angorská vlna, kůže.¹³² Tyto materiály jsou zmiňovány samozřejmě jen v rámci návrhů k přešívání ještě předválečných oděvů. V následujících letech se stále častěji setkáváme s materiály, které bylo možné (alespoň částečně) na trhu sehnat, jako je bavlna, kanafas, kreton, kepr, plátno (na šaty, šortky, kostýmky, halenky, sukně, bolerka...), velmi populární je len, flanel dále i vlna, či flauš nebo vroubkový samet na kabátky a bolerka, hedvábí (spíše než pravé) umělé, prací nebo prádlové.¹³³

Oděv do práce

Stále populární jsou kostýmky, hlavně anglického střihu, vhodné na celý den. Stačí jen vyměnit dopolední halenku za zdobnější odpolední. V následujících letech jim konkurují šatové sukně vhodné do zaměstnání.¹³⁴ Ve sledovaném období se oděvům do zaměstnání a pracovním oblekům dostává, poměrně rychle, hlavní pozornosti. Je tak reflektován nový životní styl, jehož těžištěm má být, stejně jako v módní rubrice, práce. Čtenářky zde mohou najít návrhy oděvů pro rozličné profese, a to, kromě šatovky do kanceláře, hlavně pro preferované manuální práce. Pro práci v zemědělství to mohou být keprové propínací šaty s kapsami či zástěra s košilovou halenkou, kalhotový oblek z kalika se hodí pro traktoristku a bílý plášť pro ženy v potravinářství.¹³⁵ Kromě šátků, které jsou nezbytným doplňkem nejen

¹³¹ Viz K. Hlaváčková: *Móda za železnou oponou*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum: Grada Publishing, 2016, s. 251 – 272.

¹³² Viz Z. Fuchsová: Kabátky a bolerka, *Vlasta*, 1948, 2(23), s. 12; Nosíte rády halenky?, *Vlasta*, 1948 2(28), s. 12; D. Pavlíková: Vánoční dárky ze zbytků, *Vlasta*, 1948, 2(50), s. 7.

¹³³ Viz Lněné plátno, nejvhodnější materiál pro léto, *Vlasta*, 1951, 5(19), s. 13; M. Příbramská: Sukně a halenky, *Vlasta*, 1951, 5(32), s. 13.

¹³⁴ Viz Přešíváme, *Vlasta*, 1952, 6(35), s. 13; Ze starého nové, *Vlasta*, 1953, 7(32), s. 13.

¹³⁵ Z. Tobolková: Pracovní modely pro zemědělské pracovníky, *Vlasta*, 1951, 5(17), s. 13.

pracovního procesu, jsou představovány např. nové návrhy ochranných čepice, plátěných i síťových, pro ženy pracující v továrně u strojů.¹³⁶

Volnočasová móda

Je zde prostor i pro módu volného času, avšak ten má být tráven nejlépe v přírodě a není tedy třeba zvláštních oděvů. Klidně lze obléct vlněnou kostkovanou sukni či flanelové kalhoty se sportovnější halenkou a bundou, v létě šaty z kanafasu či batistu nebo kalhoty pod kolena, pro mladé pak šortky.¹³⁷ Stejně je tomu s oblečením na dovolenou trávenou nejlépe v kolektivu. Ta je zřizována ROH a nějaké lepší, extravagantní šaty nejsou nutné, ani vítané. Jak totiž poznamenává *Vlasta*, dnes lidé nevyužívají letní pobyt k předhánění se v prezentování svého luxusu a nových toilet.¹³⁸ I sportovní móda se zjednodušuje, není tolik specializovaná na jednotlivé sporty a příliš se neliší od hlavního denního oděvu. Jejimi proměnami se zabývá Uchalová ve studii *Sport & móda*. Sporty, na něž je potřeba zvláštního úboru, jako byl například za první republiky pro smetánku golf nebo jezdeckví, v této době mizí. Sport měl být masovou záležitostí, v duchu sociální spravedlnosti dostupnou pro každého.¹³⁹ V zimě lze použít populární teplákovou bundu. Na lyže šponovky a větrovku.¹⁴⁰ V létě k vodě se nosí dvoudílné plavky z pestrého kretonu nebo plátna a také plavky vlněné. Kalhotky mají obvykle vyšší pas a nabírané nohavičky.¹⁴¹

Slavnostní móda

Šaty ke slavnostním příležitostem v průběhu let zaujímají v módní rubrice čím dál tím méně místa. Nicméně šaty do tanečních a na svazácké večírky zůstávají po celou dobu. Právě při této příležitosti lze použít luxusnějších materiálů jako je samet, hedvábí či taft. Do divadla nebo na koncert, které mají sloužit ke kulturnímu vzdělávání a ne, jako dříve, k promenádování se v nejnovějších slavnostních šatech,¹⁴² se doporučují šaty vlněné. Protežovanou alternativu společenských šatů tvoří kombinace sukně s hedvábnou halenkou zdobenou ažurou či jemnými sklady. Žena model obléká už ráno, jen na večer vymění plátěnou halenku či ozdobí šaty jednoduchými doplňky jako je drobná bižuterie, umělé

¹³⁶ Nové střihy pracovních pláštěů, *Vlasta*, 1953, 7(30), s. 13.

¹³⁷ Viz Ke sportu a na venkov, *Vlasta*, 1948, 2(25), s. 12; Do přírody, *Vlasta*, 1949, 3(17), s. 9.

¹³⁸ Viz Z. Tobolková.: Jedeme na rekreaci, *Vlasta*, 1951, 5(25), s. 13.

¹³⁹ E. Uchalová: *Sport & móda*. Praha: Obecní dům, 2004, s. 19.

¹⁴⁰ Viz Na zimní rekreaci, *Vlasta*, 1952, 6(46), s. 13.

¹⁴¹ Viz K vodě, *Vlasta*, 1949, 3(19), s. 9; Nové výrobky pletařského průmyslu, *Vlasta*, 1952, 6(23), s. 13.

¹⁴² Z. Tobolková.: Letní šaty s drobným vzorkem, *Vlasta*, 1951, 5(21), s. 13.

květinčky či bílá souprava (límeček a manžety).¹⁴³ Původně *Vlasta* přinášela také sloupek o doplňcích, ten však záhy nahradily návody k šití.

Podobným způsobem se přistupuje i k módě svatební. Té je do roku 1951 vždy věnováno jedno zimní číslo, v letech 1952 a 1953 zcela chybí. „Praktická nevěsto, vyber si takové šaty, které nebudou jen pro jediný den, ale které budou vhodné stále, po celý rok.“¹⁴⁴ Takto začíná text s názvem *Budete se vdávat* z roku 1949. Bílé šaty s vlečkou měl vystřídat vlněný kostýmek doplněný o halenku bohatě zdobenou záložkami a řasením a popřípadě o klobouček.¹⁴⁵

Doplňky a obuv

Klasické doplňky - rukavičky či klobouky, které byly znakem elegance a příslušnosti k vyšší vrstvě, časopis nezahrnuje vůbec. Kloboučky byly nahrazeny barety, čapkami nebo šátkem. Chybí i návrhy takových doplňků jako jsou kabelky, pásky či sezónní obuv. S těmi se samozřejmě počítá, nicméně jim není věnována pozornost. Nejvhodnější obuví jsou kožené šněrovací polobotky s nízkým, širokým podpatkem.¹⁴⁶ Ty splňují nejdůležitější kritérium – praktičnost. O tom, jaké boty se nosily, si můžeme udělat představu také díky článku věnovanému údržbě a ochraně oblečení, kde autorka radí, jak u zimních bot – válenek a meltonek předejít jejich napadení moly.¹⁴⁷ O jejich tradici se zmiňuje například Miroslava Burianová ve své knize *Móda v ulicích protektorátu*. Válenky, inspirované lidovou módou, i meltonky, kotníčkové boty objevující se ve 20. letech, byly klasickou zimní obuví již v době protektorátu.¹⁴⁸

Dříve tyto komponenty hrály při tvoření modelu zcela zásadní roli, určovaly jeho celkový dojem, dbalo se na to to, aby k sobě vše dobře ladilo a byla jim proto věnovaná náležitá pozornost. Avšak je zajímavé, že i přes zjevné opomíjení této oblasti módy, jedna z častých reklam objevujících se na stránkách *Vlasty*, je reklama národního podniku *JAS* s botami a kabelkami a podniku *Tep* proslulého svými klobouky. Ve sloganech *Tep* z roku 1950 se dočteme, že šátek, baret a rádiovka jsou vhodné k práci, ale po ní se přeci jen více hodí klobouk.

¹⁴³ Viz Společenské šaty, *Vlasta*, 1951, 6(43), s. 13.

¹⁴⁴ Budete se vdávat?, *Vlasta*, 1949, 3(6), s. 12.

¹⁴⁵ Připravujeme svatbu, *Vlasta*, 1948, 2(3), s. 16.

¹⁴⁶ J. Veselský: Obuv pro pracující ženu, *Vlasta*, 1952, 6(11), s. 13.

¹⁴⁷ Než pojedeme na dovolenou, *Vlasta*, 1949, 3(23), s. 9.

¹⁴⁸ M. Burianová: *Móda v ulicích protektorátu*. Praha: Národní muzeum: Grada Publishing, 2013, s. 63.

V nové, střídme době nebylo pro doplňkové „rozmary“ místo. Ženám zbývaly límečky u halenek, šatů či plášťů, u nichž mohly v prvních poúnorových letech, popustit, alespoň částečně, uzdu své fantazii. Nosí se límce rozličných druhů – malé i výraznější, špičaté i oblé, pelerínové, šálové nebo stojaté. Postupně se však více prosazují návrhy zcela bez límečků nebo jednoduché rozhalenky a místo vázanky si mají ženy uvázat šátek.¹⁴⁹ Podobný osud se nevyhnul ani halenkám. V počátcích nové doby platilo pravidlo, že sukně i kabátky měly být hladké, zdobení jako bylo sámkování, ažura, paspulky, nylonové stuhy, légy se mohlo použít na živůtku halenky. Avšak v průběhu let je čtenářkám nabízená spíše prostá košilová halenka sportovního střihu nebo halenka zdobená lidovými výšivkami.¹⁵⁰ Právě lidová móda měla být spolu s módou sovětskou a pracovní jednou z hlavních inspirací nové módy. Obracení se k lidovosti korespondovalo s dobovou představou jednotného národa, existencí spojení města s venkovem, mezi pracujícím lidem v továrnách a na polích měla panovat vzájemná solidarita.¹⁵¹ Výtvarný teoretik a umělecký kritik Josef Vydra ve svém textu *Svéráz – letoráz – nehoráz* analyzuje soudobý trend využívání lidových krojů v módě. Hledání prvků lidovosti vidí jako způsob, jak se osamostatnit od vlivu západu v oblékání a jak vytvořit nové odívání přiměřené lidovým vrstvám (snadno přístupné a levné). Zároveň poukazuje na čerpání funkčních a stříhových poučení, které lidové kroje přinášejí a které jsou v této době nových pracovních povinností tolik potřebné.¹⁵²

Oděv na doma, prádlo

Vlasta představuje i oděv na doma, jímž mohou být prosté šaty, a na domácí práce, ke kterým si ženy uvážou zástěru.¹⁵³ Podíl návrhů tohoto typu na stránkách je minimálně srovnatelný (ne-li vyšší) s módou slavnostní.

Ženy zde najdou i typy na noční prádlo, u nějž se, opět, dbá na pohodlnost. Upouští se od princesových košil a pyžam s pevným pasem a těsnými rukávy a volí se střihy volné,¹⁵⁴ zdobení se omezuje na ažuru a kroužkování.¹⁵⁵ Materiálem oděvu na noc bývá nejčastěji batist, prací hedvábí a trikotýn, zimní, teplejší varianta je z flanelu a může být doplněna o

¹⁴⁹ Viz Šaty do společnosti, *Vlasta*, 1952, 6(38), s. 13.

¹⁵⁰ Viz Společenské šaty, *Vlasta*, 1951, 5(43), s. 13; Lněné plátno, nejvhodnější materiál pro léto, *Vlasta*, 1951, 5(19), s. 13.

¹⁵¹ Viz Z. Paschová: Co dává nová ústava ženám?, *Vlasta*, 1948, 2(19), s. 2; Státní péče osvětová a žena, *Vlasta*, 1948, 2(26), s. 2.

¹⁵² J. Vydra: Svéráz – letoráz – nehoráz. Tři doby a tři druhy svérázu, *Věci a lidé*, 1952-1953, s. 404-406, 444-454.

¹⁵³ Viz Šijeme zástěry, *Vlasta*, 1948, 2(27), s. 12; K vaření a úklidu, *Vlasta*, 1950, 3(41), s. 16; Z. Tobolková.: Zástěry a noční prádlo, 1951, 4(37), s. 13.

¹⁵⁴ Z. Tobolková: Zástěry a noční prádlo, *Vlasta*, 1951, 5(37), s. 13.

¹⁵⁵ Viz Vyšíváme prádlo, *Vlasta*, 1952, 6(30), s. 13.

krátký kabátek.¹⁵⁶ Spodní prádlo je vyráběno z obdobných materiálů.¹⁵⁷ Čemu je však věnována nulová pozornost, jsou punčochy, které jsou ve světě naopak tématem číslo jedna. Éra nylonek započala po druhé světové válce, kdy se z Ameriky začaly šířit do světa. Nylon se vyráběl od roku 1935 (první nylonové punčochy pak v r. 1940), jeho československá obdoba, silon, byl vytvořen v roce 1941, avšak jeho průmyslová výroba byla zahájena až v roce 1950. Ve *Vlastě* první zmínku o silonkách nalezneme až na konci roku 1953.¹⁵⁸

Sezónní móda

Jednotlivé kategorie se objevují v rámci nadřazených sezónních. V létě se nosí hlavně lněné nebo plátěné šaty pastelových barev s krátkými rukávky a bolerko, které patří mezi trendy. Šaty mohou být imprimé, mít proužky, časté jsou jemné svislé, nebo u žen velmi oblíbené puntíky.¹⁵⁹ V roce 1948 jsou navrhovány americké slipy, tedy živůtková sukně s bolerkem.¹⁶⁰ K vodě se hodí propínací sukně s krátkým živůtkem podprsenkového tvaru.¹⁶¹

Pro zimu jsou vhodné kostýmové šaty, šaty z vlněného jersey, či sukně s teplou flanelovou halenkou a pulovrem.¹⁶² Přes ty ženy oblékají vlněný plášť. Ten může být přiléhavější, přepásaný s jednořadým nebo dvouřadým zapínáním, nebo volného střihu s raglánovými rukávy a širokými klopami.¹⁶³

Na jaro a podzim se hodí hlavně populární paleta a tříčtvrteční rovné kabátky. Pod ně se nosí stále populární pepito šaty nebo rovné sukně s pletenou halenkou či s halenkou a vestou. Pokud to počasí dovolí, tak místo svrchníku a šatů, mohou ženy zvolit pouze jednoduchý kostýmek.¹⁶⁴

Proměny československé ženské módy v letech 1948-1953

V prvních poúnorových měsících, i přes probíhající radikální politické změny, přetrvávají módní návrhy, které reflektují především poválečnou atmosféru. Charakteristice poválečné československé módy se věnuje Hlaváčková ve své publikaci *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Hlavním znakem bylo odstraňování prvků připomínajících uniformy a

¹⁵⁶ Viz Prádlo na den i noc, 1952, 6(16), s. 13; Teplé prádlo, 1952, 6(49), s. 13.

¹⁵⁷ Viz D. Pavlíková.: Správky osobního prádla, *Vlasta*, 1948, 2(18), s. 10; Teplé prádlo, *Vlasta*, 1949, 3(44), s. 11; Letní prádlo z různých zbytků, *Vlasta*, 1950, 4(26), s. 13.

¹⁵⁸ Snižování cen, *Vlasta*, 1953, 7(41), s. 6.

¹⁵⁹ Viz Šijeme z plátna na léto, *Vlasta*, 1950, 4(21), s. 13; Na léto pestré vzory, *Vlasta*, 1952, 6(19), s. 13.

¹⁶⁰ Z. Lorenčíková: Slipy, *Vlasta*, 1948, 2(22), s. 12.

¹⁶¹ Viz Lněné plátno, nejvhodnější materiál pro léto, *Vlasta*, 1951, 5(19), s. 13.

¹⁶² Viz Ze starého pláště, *Vlasta*, 1950, 4(4), s. 11; Vlněné šaty z nového i ze starého, 1950, 4(43), s. 16.

¹⁶³ Viz Nové střihy zimních plášťů, *Vlasta*, 1949, 3(47), s. 10; Pláště a kostýmy, *Vlasta*, 1953, 7(5), s. 13.

¹⁶⁴ Viz Nové jarní střihy, *Vlasta*, 1950, 4(9), s. 11; První jarní pláště a kostýmy, *Vlasta*, 1951, 5(9), s. 13.

zdůrazňování ženskosti. Zdobné halenky, ještě z prvorepublikových látek, se nosí s obtaženými živůtky nebo podkasané. Límce tvoří významnou část modelu, nosí se např. šalového či námořnického typu. Oděvy jsou doplněny o výzdobné prvky jako například lemy ze šikmé či odlišné látky, ozdobné štepování apod. Pas může být u šatů zdůrazněn šerpou či živůtkem v pase střiženým do špičky.¹⁶⁵

Návrhy obsahující tyto romantické prvky nalezneme i v pouťorové *Vlastě*. To potvrzuje například článek z roku 1948 pod názvem *Nosíte rády halenky?*, kde jsou návrhy podkasaných halenek z nákladnějších látek: „...líbí se nám vzdušné, nabírané nebo naskládané...“, „z šifonu nebo žoržetu, pastelově barevné. Má široké záložky a nabíraný rukáv...“.¹⁶⁶ V čísle 22 tohoto roku se módní rubrika věnuje americké módě slipů, tedy kombinaci živůtkové sukně s bolerkem. Slip může být zdoben „pracími i nylonovými stuhami všech barev“, ty mohou být použity jako „vkusné lemy a různé našívání i členění na šatech.“¹⁶⁷

O důrazu kladenému na límce se můžeme dočíst zas v textu *Nové jaro – nový kostým*, kde nalezneme model halenky „s mladistvým námořnickým límečkem“¹⁶⁸ nebo v článku následujícího roku *Připravujeme se na jaro*, kde se píše o „...krátkém kabátku se širokým módním límcem“.¹⁶⁹

Vrcholem feminizující se módy pak byla kolekce *New Look* Christiana Diora z roku 1947, která nemohla nezanechat svou stopu ani v socialistické ČSR. Dokladem může být reportáž *Nová módní linie jara 1948* z módní přehlídky v Paříži. Redaktorka Zita Lorenčíková zde čtenářky s tímto novým trendem seznamuje. Kromě hlavních znaků *New Looku*, přináší i další novinky ze světa módy. Pláště tohoto jara se nosí dvojího druhu – vycházkový, jenž je vypasovaný, zdůrazňující módní siluetu a volnější sportovní, často kostkovaný, s raglánovým rukávem. Z materiálu se nosí taft, ze vzorů puntíky.¹⁷⁰

Romantická ženská móda poválečného období a padesátých let tedy plnila i stránky *Vlasty* a to alespoň v prvních letech, především 1948 a 1949 a zčásti rok 1950. Delší široké sukně jsou řasené, zvonové, skládané, plizované, v roce 1949 se objevují návrhy sukní s vějířovitými špičatými kapsami, které zdůrazňovaly boky.¹⁷¹ Živůtky šatů a halenek jsou

¹⁶⁵ K. Hlaváčková: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2000, s. 26, 28.

¹⁶⁶ *Nosíte rády halenky?*, *Vlasta*, 1948, 2(28), s. 12.

¹⁶⁷ Z. Lorenčíková: *Slipy*, *Vlasta*, 1948, 2(22), s. 12.

¹⁶⁸ *Nové jaro – nový kostým*, *Vlasta*, 1948, 2(8), s. 16.

¹⁶⁹ *Připravujeme se na jaro*, *Vlasta*, 1949, 3(8), s. 12.

¹⁷⁰ Z. Lorenčíková: *Nová módní linie jara 1948*, *Vlasta*, 1948, 2(15), s. 3.

¹⁷¹ Z. Fuchsová: *Nové šaty*, *Vlasta*, 1949, 3(4), s. 12.

bohatě zdobené, důraz se klade také na manžety. Nosí se krajkové soupravy (límeček a manžety) a sametové vázanky. V roce 1949 se populární kimonové rukávy nově objevují i na šatech, nosí se dlouhé i módní tříčtvrteční. V navrhovaných modelech nemůže chybět ani velmi populární bolerko. Kabátky velmi rozšířených kostýmků jsou vypasované s odstávajícími šůsky dotvářející žádanou siluetu úzkého pasu a oblých boků.

Nicméně i přes určitý implicitní důraz na eleganci je téměř ve všech módních člancích *Vlasty* těchto prvních poúnorových let reflektován nedostatek materiálů a idea nové společnosti, kde je hlavní ženinou úlohou práce pro republiku. Texty jsou tak protkány propagováním jednoduché, účelné a praktické módy. Tato tendence se v následujících letech zvyšuje. Posílení určité společenské, či téměř výchovné funkce rubriky v kontextu módy vrcholí v roce 1951, kdy je její součástí krátký odstavec, který ženám radí jak se socialistická žena ne/chová. Příkladem může být článek *Letní šaty pro dívky*, kde autorka varuje před tím, aby se u dospívající dívky „...oděvem nevypestovala parádivost a ješitnost.“ To ale u většiny československých dívek nehrozí a to především díky činnosti ČSM. Největší ozdobou je „...mládí, zdraví, svěžest a živostní optimismus zjevu...“, což „...nejlépe vynikne v šatech prostých a jednoduchých.“¹⁷²

Právě v roce 1951 lze spatřovat určitým zlom a již zcela zřejmý odklon od prvorepublikové a světové poválečné módy. Stále větší prostor zaujímají pracovní modely. Nově se objevuje požadavek takových společenských šatů, jež mohou být vhodné i do zaměstnání. Prosazováním návrhů oděvů vhodných po celý den, se zákonitě musí eliminovat zdobnost a módní funkce šatů musí ustoupit té praktické. Z módy specializované se zvláštním oděvem pro každou příležitost, se postupně vyvíjí móda jednoho univerzálního oděvu, takového, který lze obléct téměř kamkoli. S trochou nadsázky lze říci, že ve vlněné sukni s jednoduchou halenkou měla být žena schopná pokrýt čas strávený v zaměstnání, poté v ní vyrazit na výlet do přírody, a nakonec večer ještě shlédnout představení v divadle.

Od roku 1950 se v člancích o módě čím dál tím častěji objevují výrazy typu „rovný, jednoduchý, účelný“. Kromě nabíraných, bohatě řasených sukni nalezneme sukne rovné, nově s kapsou pouze na jednom boku. Vypasovaným kabátkům a pláštům s šálovým límcem konkurují volná paleta, rovné kabátky tříčtvrteční délky (ty mohou i nemusí být přepásané) a volné pláště s raglánovými rukávy a širokými klopami. Namísto nabíraných či přiléhavých zdobených halenek jsou navrhovány halenky rovné, sportovní, s několika kapsami a rozhalenkou. Nejčastěji skloňovaným materiálem roku 1951 byl domácí len. Nosily se lněné

¹⁷² Z. Tobolková.: *Letní šaty pro dívky*, *Vlasta*, 1951, 5(26), s. 13.

halenky, šaty, sukně, kabátky i kalhoty. Jak již bylo několikrát zmíněno, pro zdobení se využívaly hlavně lidové prvky - různé výšivky, ale také valašské háčkované krajkové límečky. A právě v roce 1951 se také objevuje jednoduchý valašský střih. Jako doplňky k šatům do společnosti se nově navrhuje různé brože, špendlíky a umělé květinčky, resp. denní šaty se doplní o kvítky či brož a tím se z nich vytvoří šaty společenské. V roce 1953 jsou tyto ozdoby doplněny o korálky, které mohou například lemovat výstřih šatů či jimi může být posetá i celá sukně například šatů do tanečních.

Nový ideál ženy se promítl také do módních fotografií, které články doplňovaly. Kromě samotných fotografovaných modelů se proměnil i styl fotografií a modelek. V prvních poúnorových měsících oděvy předvádí modelky mladistvého vzhledu, s rozpuštěnými delšími vlasy, výrazně nalíčené, s rudými rty. V pár číslech se v roli modelek objeví také československé herečky a v jednom dokonce britská herečka Ann Todd. Modelky zauímají atraktivní pózy, jež nechávají modelům vyniknout. Eleganost návrhů podtrhují i doplňky – šperky, klobouky, rukavičky, lodičky. Výrazný zlom v prezentaci módy prostřednictvím fotografií nastává v letech 1950-1951. Vzhled modelek je přizpůsoben novému ideálu prosté pracující ženy – líčení a úprava jsou velmi nenápadné, strohé, bez doplňků. Fotografované ženy již nepůsobí jako modelky, spíše vytvářejí dojem obyčejné pracující ženy. Fotografie jsou statické s minimem pózování.

Dětská móda

Oblečení pro děti se na stránkách *Vlasty* vyskytuje poměrně hojně. Maminky zde najdou inspiraci na oblečky pro chlapce i dívky a to od kojenců, přes školáky, až po dospívající. Nicméně už méně často v podobě nových návrhů, většina dětské módy se totiž nachází v rubrice návodů k šití a přešívání.

Důraz se klade na pohodlnost, aby se děti mohly při hraní volně hýbat, nechybí tu tedy návrhy populárních tepláků. *Vlasta* apeluje na ženy, aby se z dětí nesnažily mít malé dospělé, jako tomu bylo za první republiky.¹⁷³

Pánská móda

Módě pro muže se *Vlasta* věnuje sporadicky. Navíc není příliš specializovaná, většinou jde o praktické oděvy do zaměstnání nebo sport.

¹⁷³ Šijeme dětem na léto, *Vlasta*, 1951, 5 (20), s. 13.

Články věnující se pouze pánské módě nalezneme zcela výjimečně, jako například v jednom z čísel z roku 1952, kde se dočteme o módě pro mladé muže. Těmi samozřejmě nebyli myšleni nekonvenční tzv. páskové. Ti, jak ve svých dílech popisuje Hlaváčková, byli trnem v oku stranickým ideologům a ve *Vlastě* se tak o nich vůbec nedočteme. Módní měly být, dle *Vlasty*, béžové plátěné kalhoty s barevným bavlněným tričkem, nebo světlou košilí s krátkými rukávy, u kravat se mělo vyhýbat módním výstřelkům.¹⁷⁴ Páskové naopak nosili kravaty výrazné, malované, k tomu úzké kalhoty a pestře pruhované ponožky.¹⁷⁵

Dopisy čtenářek

Největším problémem módy raných padesátých let nebyly nemoderní či neforemné návrhy oděvů, neboť stále pocházely od těch stejných, šikovných a profesionálních, prvorepublikových kreslířek schopných si poradit i za nových okolností, které módě příliš nepřály. Ve dvacátých letech byla zdejší móda, jak ve své knize *Česká móda 1918 – 1939* reflektuje Uchalová, považována cizinci za vkusnou, distingovanou a umírněnou v přejímání módních novinek.¹⁷⁶ Určitá střídmost, umírněnost, ne přílišná extravagance, je tedy československé tvorbě jistým způsobem vlastní po celou dobu, i v časech silnější ekonomiky. Jednoduchost oděvů tedy nebyla tím hlavním nedostatkem. Jak již bylo řečeno výše, problémy oděvní sféry, se kterými se ženy této doby musely vypořádat a které jim ovlivňovaly každodenní žití, vycházely ze způsobu hospodaření země. Nefunkčnost spotřebního průmyslu a služeb této doby byla důsledkem státních opatření ve prospěch těžkého průmyslu.

Rozpor mezi nabídkou a realitou pociťovaly i čtenářky *Vlasty*, jak lze zjistit z rubriky Dopisy čtenářek. Například jedna čtenářka popisuje, jak koupila dětskou bundu za 753 Kčs, u níž následně objevila několik kazů a to, že je na několika místech zalátaná. Podobnou zkušenost má více žen jako například paní, která v národním podniku *JAS* koupila dětské kožené botičky, které se však po pár nošeních úplně rozpadly.¹⁷⁷ Kromě nedostatečné kvality mezi časté připomínky patří malý výběr velikostí (např. boty, opět v *JASu*, jen velikosti 36) a vysoké ceny. Aktovky pro děti do školy za 1300 nebo 1900 Kčs,¹⁷⁸ kabelky za 929 a 729

¹⁷⁴ Pohodlný oblek pro muže, *Vlasta*, 1952, 6(29), s. 13.

¹⁷⁵ K. Hlaváčková: *Móda za železnou oponou*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum: Grada Publishing, 2016, s. 74.

¹⁷⁶ E. Uchalová: *Česká móda 1918 – 1939*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 1996, s. 18.

¹⁷⁷ Dopisy čtenářek, *Vlasta*, 1951, 5(9), s. 11.

¹⁷⁸ Tamtéž.

Kč¹⁷⁹ - tedy zhruba jeden průmětný měsíční plat. Ten se v letech 1948 – 1953 pohyboval mezi 743 a 1013 Kčs.¹⁸⁰ Jiná čtenářka zas upozorňuje na to, že v *Dětském domě* sice mají poměrně široký výběr, ale nic nelze koupit na body, jediné volně, a to opravdu velmi drahé.¹⁸¹

Dalším, velmi častým, negativem je špatné fungování různých služeb. Čtenářka koupila v *Tep* pánskou košili (za 63 Kčs), na které doma objevila díru. V prodejně ji nechtěli vrátit peníze, zákazníci posílali na různé pobočky, až nakonec košili dali na reklamaci. Avšak žena nedostala žádnou stvrzenku a více jak měsíc marně čekala na jakoukoli odezvu.¹⁸²

Takových případů nalezneme v letech 1950/51 v rámci rubriky Dopisy čtenářek nespočet. Podobnou zkušenost, jako měla výše zmíněna čtenářka s reklamací košile, zažilo mnoho žen. Přes různé služby tak přišly např. o pět párů punčoch, které si chtěla zákaznice nechat spravit (ani po dvou měsících a dalších šesti připomínkách jí daná služba nebyla schopna punčochy vrátit),¹⁸³ či o dvě přadena vlny, které si čtenářka dala nabarvit v roce 1948 a ještě v roce 1950 se jich nedočkala.¹⁸⁴ Jiné čtenářky si zas stěžují na špatnou kvalitu služeb jako např. špatně nabarvená bavlna (a tím následně zabarvené šaty)¹⁸⁵ či sice nabarvený, ale potrhaný plášť, na dlouhé čekací lhůty (vyprání prádla v Osvobozené domácnosti trvalo tři týdny)¹⁸⁶ a na vysoké ceny služeb (přešití šatů u Oděvní služby národního podniku za 900 Kčs).¹⁸⁷

Připomínky čtenářek jsou, kromě rubriky Dopisy čtenářek, přítomny také v rámci klasické módní rubriky, a to asi od poloviny roku 1950. V této době se ve *Vlastě* objevují návrhy modelů *Textilní tvorby* (TT), později také národního podniku *Oděvní tvorba*. A právě v rámci spolupráce s TT měly ženy zasílat své poznámky a upozornění. Tato zpětná vazba byla jednou za čas reflektována. Ženy jsou nespokojené hlavně s tím, že čísla dětského oblečení neodpovídají velikostem či na absenci sezónního oblečení v dané sezóně. Nicméně tato novinka v podobě připomínek vydržela pouze cca rok.

Uveřejňování negativních ohlasů nebylo možné v podobě kritiky fungování samotného systému, ale pouze prostřednictvím tzv. soudružské kritiky. Ta jediná totiž byla

¹⁷⁹ Tamtéž, 1950, 4(31), s. 11.

¹⁸⁰ Průměrná měsíční mzda pracovníka v socialistickém sektoru národního hospodářství (bez JZD). Statistická ročenka 1958. [cit. 19. 8. 2019] Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:da8b3dd0-417e-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:c9cbfbf0-8ad6-11e3-83a0-005056825209>

¹⁸¹ Tamtéž, 1950, 4(48), s. 11.

¹⁸² Tamtéž, 7(42), s. 11.

¹⁸³ Tamtéž, 1951, 5(8), s. 11.

¹⁸⁴ Tamtéž, 1950, 4(12), s. 11.

¹⁸⁵ Tamtéž, 1950, 4(37), s. 11.

¹⁸⁶ Dopisy čtenářek, *Vlasta*, 1950, 4(34), s. 11.

¹⁸⁷ Dopisy čtenářek, *Vlasta*, 1950, 4(12), s. 11.

považována za konstruktivní, neboť poukazovala na nedostatky jednotlivců, čímž měla pomoci chyby napravit a posunout se tak dál ve vývoji socialismu. I přestože se soudružská kritika směla pěstovat, tak také obsah rubriky Dopisů čtenářek se postupně proměňuje. Nezaměřuje se tolik na problematiku odívání, stále častějšími tématy je mír, používání sovětských metod, vzorné družstevnice. Vyznění těchto vzkazů je vesměs pozitivní a kritiku nalezneme spíše výjimečně.

Líčení, péče o pleť, krása

Vlasta se otázce vzhledu věnuje, mimo rubriku módy, také ve sloupku s názvem Zdraví a krása. Ten je vedený MUDr. Marií Čihákovou, odbornou lékařkou kožních a kosmetických chorob. Jak již název napovídá, články jsou věnované doporučením týkajícím se správného životního stylu a péče o zevnějšek. V roce 1948 se ženy radami mohly inspirovat pravidelně každý týden. Následující rok se název mění na Kosmetickou poradnu a střídá se s rubrikou Právnícká poradna, čtenářky si tak musí vždy čtrnáct dní počkat. Od roku 1951 témata jako krása, líčení, kosmetika zcela mizí ze stránek časopisu. Obdobný vývoj se týká i reklam, které většinou nabízejí právě různé kosmetické přípravky. Těm je po určitou dobu vyhrazena celá jedna strana časopisu, postupně se však prostor zmenšuje a v roce 1951 už nenajdeme reklamu žádnou.

Opakujícími se tématy rubriky Zdraví a krása je především péče o ruce, o vlasy a o pleť. Ruce většiny žen trpěly manuální prací a to jak v zaměstnání, tak v domácnosti. Ruce měly být čisté (umyté vodou a mýdlem, většinou mýdlem na praní, neboť to lepší se šetří na obličej) a chráněné tukem,¹⁸⁸ např. dle reklam krémem Kerasa nebo Malatina Dralle. Nehty měly být upravené, bez nevzhledných kůžiček. Nehty je nejlepší pouze zapilovat, ale nestříhat. Lak může i nemusí být, pokud ženy zvolí nehty nalakované, vybírají jemné barvy jako je světle růžová nebo lak bezbarvý.¹⁸⁹ Správná péče o ruce tak odpovídá dobové módě – vyhýbá se vyzývavosti a vyžaduje se upravenost, jednoduchost, vkusnost. Nechybí ani poznámka týkající se dobového důrazu na veřejnou sféru - ženy musí být upraveny nejen pro rodinu, ale i při práci, při styku s lidmi.

V člancích věnovaných vlasové péči se probírá např. problematika předčasného šedivění. Ženám je doporučováno barvení hennou, místo klasických barev. Lepší kvalitě vlasů má pomoci ozařování horským sluncem.¹⁹⁰ Vlas je pak odolnější a lépe zvládne různé trendy,

¹⁸⁸ M. Čiháková: Zdraví a krása, *Vlasta*, 1948, 2(4), s. 10.

¹⁸⁹ M. Čiháková: Zdraví a krása, *Vlasta*, 1948, 2(5), s. 10.

¹⁹⁰ Tamtéž, 1948, 2(14), s. 10.

kteře autorka nazývá týtáním, jako je trvalá ondulace, barvení, odbarvování, natáčení či prudké sušení.¹⁹¹ V rámci reklamní stránky byly nabízeny produkty vytvářející vlny, Hela a Dalfa. Postupně se do módy dostává kratší účes (což je ne vždy přijímáno pozitivně, např. jedna z čtenářek se bojí, že jí krátké vlasy nezakryjí odstávající uši).

Značný prostor zaujímají texty o pleti. Ideální pokožka vypadá svěže, je vypjatá (bez vrásek), sjednocená (bez jizev, výrazných žilek či začervenání), s broskvovým nádechem,¹⁹² pravděpodobně bez pih, neboť tomu, jak se jich zbavit je věnovaná velká pozornost.¹⁹³ Pro zdravou pokožku i linii je důležitá správná životospráva, tedy čerstvý vzduch, vyzdvihován je horský vzduch (kde se ale má lyžovat a ne jako dříve flirtovat¹⁹⁴), sport, dobrý spánek, žádné ponocování v zakouřeném prostředí, vyvážená strava. Autorka však správně zmiňuje problematické řešení dobré výživy v době, kdy kvalitní potraviny nejsou k dostání.¹⁹⁵ Pro boj s unavenou pletí jsou doktorkou Čihákovou doporučované pravidelné kúry umělého horského slunce. V reklamní sekci se pak objevují krémy pro osvěžení a omlazení pleti jako například Pomerančový krém od Dr. Sedláře, krém Milena, krém od Kaliopie či ochranný krém Nivea. Pro čištění pleti mají ženy používat čistící vody (např. od Kaliopie, Poem nebo Anglická pleťová voda) a poté obličej natřít toaletním mlékem. Obličej se radí mýt ráno studenou vodou a večer vodou teplou či pouze čistícím prostředkem, pokud má čtenářka suchou pleť. To má žena, pokud je zpocená či zaprášená z práce, praktikovat i během dne, kdy si pleťovou vodou očistí obličej pomocí kousku vaty. V rámci všeobecné hygieny je považováno za správné „denně sprchovat celé tělo, nebo alespoň omýt hrudník denně studenou vodou a vytrít řádně ručníkem“.¹⁹⁶ Častěji využívána byla varianta druhá, jelikož koupelna většinou nebyla součástí vybavení bytu. Ještě v roce „1961 bylo pouze 49,1 % bytů napojeno na vodovod a jen 33,3 % bytů disponovalo vlastní koupelnou.“¹⁹⁷ Téma vůní se vyskytuje pouze nepřímě, v sekci reklam. Zde nalezneme například: Parfumy F. Procházka, vůně Dralle, Poem parfumerie, parfumerie Otta či parfém Louvre od značky Demartini, od níž je propagována i kolínská voda. Kromě kolínské Louvre od Demartini, je nabízena také Lanola.

Velkým tématem rubriky Zdraví a krása byl, již zmiňovaný, boj s pihami. Kromě opatrného opalování se a mazání se ochranným krémem, se doporučuje umělý sníh, bělicí

¹⁹¹ Tamtéž, 1948, 2(11), s. 10.

¹⁹² Tamtéž, 1948, 2(10), s. 10.

¹⁹³ Tamtéž, 1948, 2(18), s. 10.

¹⁹⁴ Tamtéž, 1949, 3(9), s. 9.

¹⁹⁵ Tamtéž, 1948, 2(6), s. 10.

¹⁹⁶ Tamtéž, 1949, 3(23), s. 9.

¹⁹⁷ Viz F. Rambousek: Bytová politika SRN a ČSR v letech 1948/9 -1960. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd.

krémy (Pirus) a ozařování horským sluncem.¹⁹⁸ Textů o opalování obecně i reklam na opalovací krémy jako Elida, Dralle, Sahara nebo Milena, je věnováno čísel hned několik. Z nich vyplývá, že lidé touží, ač je v článcích vyzdvihována pleť zdravé přirozené barvy, po snědé pleti a jsou pro to ochotni si pokožku ničit přílišným sluněním.¹⁹⁹ Soudě podle slov autorky o umělém a nerozumném urychlování zhnědnutí pomocí krému obsahujících barviva,²⁰⁰ pravděpodobně existovaly i jakési samoopalovací krémy.

Čemu se však věnuje naprosto minimální pozornost, je líčení. Nejvíce se tomuto tématu blíží text o tom, jak pečovat, pomocí kartáčku namočeného v ricinovém oleji, o řasy a obočí. Avšak články o produktech jako je rtěnka, která k padesátým letům neodmyslitelně patří, tužka na oči, řasenka, či tvářenka, chybí. Zcela výjimečně se před Vánoci 1948 párkrát v rámci reklam objevila reklama na rtěnky Louis Marcell. Kromě rtěnek se v jednom čísle vyskytla reklama na pudr značky Poem s textem, jímž bylo pudrování posvěceno jakožto další způsob, jak dosáhnout větší výkonnosti v práci: „Je správné udržovat svůj dobrý vzhled při práci, protože vědomí vlastního dobrého vzhledu vytváří i pocit spokojenosti a jistoty, který se pak odráží i na výsledcích práce. Je proto pro každou ženu naprosto vhodné přiměřené používání pudru.“²⁰¹ Preferován je opět spíše sice upravený, ale střídmy vzhled, bez jakékoli provokativnosti.

Naopak velmi častým tématem je využití možností plastické chirurgie při řešení estetických nedostatků. Mezi ně autorka řadí např. „abnormální tvar nosu“, tedy buď příliš velký nebo malý nos, nos zobákovitě zahnutý nebo se špičkou obrácenou vzhůru, široký či rozplácly apod.²⁰² A právě plastika má pomoci pro docílení „pravidelného nosu přiměřené velikosti a pěkného tvaru“.²⁰³ Plastika je lékařkou doporučována také v případě vrásek, odstávajících uší či povadlého poprsí. Poprsí je věnována pozornost i v rubrice reklam, což odpovídá dobové módní linii, u níž je na ňadra kladen důraz. Čtenářky tak k jejich pěstění mohly použít např. krém Nobelin. Dalším frekventovaným tématem je odstraňování chloupků, které je nejlepší provést elektrickou jehlou.²⁰⁴

V roce 1950 se rubrika orientuje spíše na lékařské rady. Kromě klasických článků o vlasech či pleti, se ženy častěji dočtou o problémech křečových žil, bradavic, křivých zubů či

¹⁹⁸ Tamtéž, 1948, 2(18), s. 10.

¹⁹⁹ Tamtéž, 1948, 2 (7), s. 10.

²⁰⁰ Tamtéž, 1948, 2 (20), s. 10.

²⁰¹ *Vlasta*, 1950, 4(12), s. 14.

²⁰² M. Čiháková: Zdraví a krása, *Vlasta*, 1948, 2(17), s. 10.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž, 1948, 2(16), s. 10.

váhy. Navíc má novou formu – odpovědi na dotazy čtenářek, ale bohužel otištěny jsou pouze odpovědi a otázky si čtenář musí domyslet.

6. VZPOMÍNKA NA MÓDU PADESÁTÝCH LET

Obě aktérky, paní Zora i paní Marta, mají podobné vzpomínky na odívání v raných padesátých letech, jehož nejvýznamnějším rysem byla jeho domácí výroba – přešíváním starých oděvů, šitím z velmi draze získaných látek či alespoň pomocí zdobení vyšíváním získávaly „nové“ oblečení. Nicméně i přes velmi náročnou cestu k módě a přes strohost a účelnost předkládaných návrhů, jež převažovaly na stránkách časopisů, bylo odívání obou akterek elegantní. Obě aktérky si dokázaly z prezentované módy vybrat ty výjimky, jež byly vkusné a ženské.

Tento průvodní znak – výroba „podomácku“ - je zřejmý i z *Vlasty*, kde se problematice nedostatku textilu velmi hojně věnuje, avšak postupně spíše implicitně, hlavně skrze návody na přešívání. Paní Marta si sama ušila například halenku ozdobenou netradičním vázáním kolem krku, kterou si oblékla na focení portrétu s manželem (viz foto 1), asi v roce 1953. Paní Zora má na fotografii z roku 1952 vlněné bordó kostýmkové šaty ušité doma z látky z první republiky (viz foto 6). Tu koupili po válce za peníze a sádlo. Šaty jsou doplněné o bílou krajkovou soupravu, sladěnou s botami. Jiné vlněné šaty měla vyrobené z velkého šátku po babičce a kabát ze starého vojenského šedomodrého zimníku, z něhož doma dokázali vytvořit módní dívčí plášť se zvonovou sukni do půli lýtek a dragounem vzadu.

Po válce všichni vyšívali, vzpomíná paní Zora, a tak v jejím šatníku nechyběla např. vyšívaná čepička či tetou vyšívaný kyjovský kroj (viz foto 7), u paní Marty zase doma vyšívaný svetřík, který má na portrétní fotografii (asi z roku 1951, viz foto 2). Svetřík je doplněn elegantní bílou košilí s límečkem a korálky. Mimo přešívání a klasického vyšívání bylo populární také tzv. kroužkování a háčkování. Ve *Vlastě* mnohokrát narazíme na zdobení šatů kroužkováním a na modely s háčkovanou halenkou nebo soupravou k šatům, k níž je většinou připojen i návod. Stejně tak i paní Zora měla límeček s modrou krajkou vytvořenou právě kroužkováním (viz foto 8 a 9) či si sama uháčkovala bílou, výše zmíněnou, krajkovou soupravu ke kostýmkovým šatům. Ty odpovídaly dobové módě – projmuté s kapsami, sukně skládaná, do půli lýtek.

Jako doplňky nosily dívky řetízky, které však nebyly pravé, drobné korálky anebo doma vyrobené přívěsky na šňůrce z nitě či kůžičky. Jeden takový přívěsek má paní Zora schovaný dodnes. Je vyrobený z vypilované a pak nalakované pecky od broskve (viz foto 10). Kromě neuvěřitelné zručnosti a kreativity, jde o doklad toho, že lidé ani ve velmi ztížených podmínkách na módu a touhu být hezky oblečen rozhodně nerezignovali.

Lidé si doma stříhali králíky na vlnu či si dokonce sami vydělávali kůže. Kůži i vlnu mohli pro zpracování poslat do továrny. Paní Zora měla tímto způsobem zpracovaný bílý kožíšek a rukávnik a svetr z angorské vlny. Paní Marta se dokonce vdávala v kožíšku z bílého králíka z doma vydělané kůže (viz foto 3). Poúnorová svatební móda je zcela výstižně zachycena na dvou svatebních fotografiích. Na jedné, jež pochází z roku 1947/8, je paní Marta v dlouhých slavnostních šatech z lehké látky doplněných o rukavičky (viz foto 4). Zde šla paní Marta (pouze) za družičku. Druhá fotografie pochází z její vlastní svatby v roce 1950, na níž paní Marta oblékla, kromě výše zmíněného králíčího kožíšku, jednoduchou černou sukni a bílou halenku. To odpovídá doporučené svatební módě na stránkách *Vlasty* (viz výše). I paní Zora má fotografii, na které je v dlouhých slavnostních honosnějších šatech. Ty si oblékla při příležitosti závěru tanečních. Šaty jsou z bílého tylu, pod nimi je růžová kombinace (viz foto 11). A právě dlouhé šaty z luxusnějších látek jsou dle *Vlasty* vhodné právě (pouze) do tanečních a na svazácké večírky.

Paní Zora ráda vzpomíná také na šaty z hnědého sametu s vyšíváním boferkem, jehož popularita je několikrát zmíněna i ve *Vlastě*, či na šaty s vestovým vrškem a světlou halenkou s krátkými, v návrzích *Vlasty* častými, kimonovými rukávy. Paní Marta je na fotografii s manželem z roku 1948 zachycena v tmavém přiléhavém pláští se zvonovou sukni do půli lýtek, který je typický pro elegantní francouzskou módu, ještě v roce 1948 prezentovanou i ve *Vlastě*. V roce 1950, na fotografii z lázní má paní Marta volný plášť se širšími rukávy a velkými kapsami, tedy střihu více prosazovaného i na stránkách *Vlasty* (viz foto 5). I přesto však pro paní Martu zůstávala hlavním vzorem a inspirací elegancie módy prvorepublikové.

Paní Zora má zachycenou vzpomínku z návštěvy Prahy s maminkou v zimě 1953 (viz foto 12). Paní Zora má na sobě flaušový kabát, který má límec z koňské kožešiny, a pletenou čepici. Maminka má místo čepice, tak často s padesátými léty spojovaný, šátek. Sama paní Zora vzpomíná, že se šátky v zimě běžně nosily, ona měla oblíbený krajkově upletený bavlněný světle modrý. Na fotografii z odborové rekreace v Harrachově v roce 1955 má paní Zora větrovku, ve *Vlastě* nejčastěji uváděný sportovní svrchník. Ty byly buď s kapucí, nebo bez, k nimž se pak nosily ony šátky (viz foto 13).

Hlavním typem obuvi byly i v ženské módě polobotky. Paní Zora zmiňuje semišové boty se šněrováním na tancování. Dodnes si pamatuje své první boty na klínku z roku 1956. Byly ručně vyrobené, kožené, v její oblíbené bílé barvě. Bílou měla i zimní obuv – válenky. Co však *Vlasta* nezmiňuje, jsou galoše, tzv. šedý mor, které byly z gumy a navlékaly se na bačkory nebo boty. Paní Zora vzpomíná, že se nenosily pouze do deště, k čemuž byly určené, ale víceméně pořád. Kromě galoší ve *Vlastě* nenalezneme ani letní obuv, nosily se prý tzv.

kristusky – z rezné látky se šněrováním, nejčastěji vyráběny v bílé, existovaly i červené či bleděmodré.

Ze vzpomínek paní Marty, i paní Zory je tedy zcela zřejmé, že v poválečném a poúnorovém období, téměř jedinou možností, jak získat nějaké oblečení, bylo přešívání ze starého. To dokládá i *Vlasta* svými pravidelnými návrhy na přešívání, nicméně stav textilního a oděvního průmyslu je v časopise prezentován jako funkční a dostačující, což výpovědi obou žen popírají. Jen výjimečně k šatům přišly jinak - např. paní Zora dostala bleděmodré šaty od jeptišek (viz foto 14), či šaty z pravého hedvábí od bratra z Koreje (viz foto 15)

Šatník obou žen byl sice střídavý, luxusní módu bychom u nich rozhodně nenašly, ale šatů vlastnily několik, především kostýmkových a také sukně s halenkami, které byly u paní Marty, vzhledem k profesi účetní, vhodné, jak na volný čas, tak i do práce. Tento typ oděvu a jeho víceúčelové využití nalezneme i na stránkách *Vlasty*.

7. ZÁVĚR

Po druhé světové válce se Československá republika dostala do sféry sovětského vlivu a únorový převrat tuto skutečnost pouze potvrdil. Nový režim přišel i s novým ideálem ženy. Tato „nová žena“ měla být především ženou pracující a politicky angažovanou. Zájem na mobilizaci žen do zaměstnání dokládá zavedení všeobecné pracovní povinnosti, jež se týkala všech žen ve věku od 18 do 45. Nová podoba ženského ideálu začala být záhy prosazována také v médiích, která byla pod kontrolou strany²⁰⁵. I *Vlasta* tak téměř bezprostředně po únorovém převratu ve svých úvodnicích seznamuje čtenářky se státní politikou a předkládá jim, jak vypadá „správná“ socialistická žena, jejímž nejvyšším vzorem byla žena sovětská. Je to žena pokroková, jež se podílí na budování socialismu; aktivně se účastní pracovního procesu, je společensky i politicky angažovaná a současně je dobrou matkou a vychovatelkou budoucích občanů. Funkcí rodiny je výchova dětí v uvědomělé a pokrokové člena socialistické společnosti.

Na nový ideál ženy musela zareagovat i módní rubrika *Vlasty*. Módní rubrika na stránkách *Vlasty* v průběhu let 1948-1953 prošla zásadní proměnou, avšak, v porovnání s vývojem úvodníků, pozvolnějšiho charakteru. Postupně se změnila jak samotná podoba módy, tak i způsob její prezentace. Hlavní zlom lze sledovat mezi lety 1950 a především 1951. V této době se módní rubrika dostává do souladu s politickou propagandou zřejmou i v úvodnicích.

V prvních poúnorových měsících přináší *Vlasta* módu, v níž je stále ještě znát vliv soudobých světových trendů. Diorův nezaměnitelný *New look* je tak do modelů na stránkách *Vlasty* silně otisknut a mizí pomaleji, než si vládnoucí strana pravděpodobně představovala. U návrhů se tak i nadále vyzdvihuje elegancé a zvýrazňuje ženskost – zdůrazňování štíhlého pasu obtaženými živůtky a oblých tvarů řasenou sukni. Stříhy jsou doporučovány zdobné francouzské i jednodušší, vkusné anglické a americké. Čtenářky si tak ještě ve stejném čísle mohou přečíst kritický úvodník o Americe a jejím zneužívání peněz ze sbírky OSN pro propagandu imperialistů a zároveň v módní rubrice o letních šatech inspirovaných slušivou americkou módou tzv. slipů. Podobně nejednotné vyznění u dalších čísel *Vlasty* už nenajdeme; vliv módy západní se postupně vytrácí a je nahrazována novou inspirací - módou sovětskou.

V počátcích poúnorové doby je větší část módní rubriky stále ještě věnována návrhům vhodným pro volnočasové aktivity a především do společnosti, u nichž se mohla alespoň

²⁰⁵ Regulace tisku byla započatá záhy po skončení druhé světové války.

částečně uplatnit okázalost typická pro *New look*. Šaty se i nadále rozlišují dopolední, odpolední a večerní. V návrzích se tak využívá různých možností zdobení a doplňků, jimiž se dokonce zabývá pravidelný sloupek. Nicméně tato podrubrika je záhy nahrazena návody k přešívání. Právě přešívání a využívání zbytků starých ještě prvorepublikových látek, jež však stěží vystačily například na bolerko, bylo jedinou možností, jak získat „nové“ šaty. Nedostatek textilního zboží zasáhl všechny válkou postižené země a nutná regulace spotřeby a zavedení přidělového systému se tak bezprostředně po válce nevyhnula ani dalším státům. Avšak ty západní dokázaly textilní a oděvní průmysl poměrně rychle obnovit.²⁰⁶ V poúnorovém Československu, kde se centrálně plánované hospodářství soustředilo pouze na těžký průmysl, lístkový systém se šatenkami přetrval až do roku 1953. Zanedbávaný spotřební průmysl a služby nedokázaly uspokojovat ani základní potřeby občanů – nedostatkové textilní zboží bylo nízké kvality a vysokých cen, stejně tak služby (např. správkárny, Osvobozená domácnost aj.) byly velmi drahé a nespolehlivé.

Nicméně ani pro ženy západního světa (především pro ty pracující) nebylo snadné dostat módnímu trendu, náročnému na množství a kvalitu materiálu. Proto například ve Velké Británii vznikaly různé levnější náhražky či second-handy a bleší trhy, díky nimž se ženy mohly Diorovým modelům alespoň částečně přiblížit.²⁰⁷ Československá žena však neměla ani tyto možnosti.

Jak již bylo výše řečeno, nový společenský ideál ženy zasáhl i do světa módy. Móda reaguje s určitým zpožděním. Důraz na eleganci, zdobení a nošení doplňků tak ustupuje praktičnosti a účelnosti, jež souzní s novým rychlejším stylem života zaměstnaných žen, který po válce zasáhl nejen československou společnost.

Účelná móda vhodná pro „správnou“ socialistickou ženu, jejíž hlavní charakteristikou je plnění pracovní povinnosti, postupně vytlačuje módu pro ženy nezapojené do pracovního procesu, které však stále tvořily nezanedbatelnou skupinu. Přibližně od roku 1950 *Vlasta* přináší modely přímo přizpůsobené podmínkám pracovníků, se zaměřením na ty, které vykonávají, stranou protežovanou, práci manuální. Důležitý byl především volnější a rovnější střih, který dobře umožňoval pohyb, avšak zároveň československou módu vzdaloval od té světové. Látky byly doporučovány takové, které při práci vydrží – odolné, přírodní, levnější, neutrálních barev, vhodný byl především len nebo bavlna.

²⁰⁶ K. Hlaváčková: *Móda za železnou oponou*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum: Grada Publishing, 2016, s. 15.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 89.

Výraznou změnou, jež souvisela se zapojením žen do pracovního procesu a jež se výrazněji prosadila v roce 1951, byla existence „univerzálních“ šatů na celý den (obvykle sukně s kapsami a halenkou). Ženy byly obecně časově velmi vytížené, a to především prací (často spojenou ještě s dojížděním), ale také domácností, kde se od nich očekávalo plnění role hospodyňky jako v předválečném období. Na střídání dopoledního oděvu za odpolední či večerní jim už tedy nezbývala kapacita.

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let se do módy začaly prosazovat lidové vzory. Tato inspirace lidovým oděvem byla pozitivně hodnocena i KSČ, jež se hlásila k určitým historickým tradicím; například k lidovým zdrojům národního obrození. Nová móda socialistické pracující ženy byla především funkční a návrhářky se tak měly vyvarovat zbytečné zdobnosti. Stročnost oděvu mohla být rozptýlena drobnými výšivkami inspirovanými kroji. Z lidových oděvů se měl přebírat i praktický střih, jenž umožňoval volnější pohyb a zároveň nižší spotřebu látky, což v této době velkého nedostatku textilu byla jeho hlavní deviza.

V tomto, pro módní rubriku *Vlasty*, zlomovém roce (1951) se výrazněji transformuje nejen samotná prezentovaná móda, ale i způsob jakým je předkládána, což lze dobře vysledovat i v doprovodných fotografických materiálech módní rubriky. Dynamické fotografie profesionálně pózujících modelek jsou vystřídány střízlivými fotografiemi nové praktické ženy.

Také přístup ke čtenářkám se změnil. Z módní rubriky – „rádkyně“ se stává více módní rubrika – „vychovatelka“. Články začínají ženy poučovat o tom, co nosí a jak se chová socialistická pracující žena. Tato slova jsou často ještě doplněna o kritickou poznámku směrem k těm ženám, které se novému ideálu módy (i ženy) nějakým způsobem vymaňují.

Je tedy završena transformace elegantní prvorepubliková módy v praktické odívání socialistické pracující ženy. Změny v obsahu i formě módní rubriky *Vlasty* tak výstižně ilustrují nejen vývoj ženské módy, ale i společenského ideálu ženy.

Mé aktérky jsou však dokladem toho, že ženy, i přes okolnosti, které módě příliš nepřály, na módu dbaly a hledaly způsoby, jak se hezky oblékat. Obě aktérky si dokázaly udržet předválečnou eleganci a ze soudobých předkládaných modelů se inspirovaly tou troškou, jež v sobě obsahovala alespoň určitý ženský půvab a módnost.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

VLASTA, týdeník, 1948-1953.

Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa

Literatura

BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbora: *Dějiny českých médií*. Praha: Grada Publishing, 2011.

BĚLINA, Pavel a kol.: Průmysl a obchod. In: *Dějiny Prahy. II., Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*. Praha: Paseka, 1998.

BURIANOVÁ, Miroslava: *Móda v ulicích protektorátu*. Praha: Národní muzeum: Grada Publishing, 2013.

BURIANOVÁ, Miroslava: *Móda v kruhu času*. Praha: Národní muzeum: Grada Publishing, 2016.

DYHOUSE, Carol: *Glamour: history, women, feminism*. Londýn: Zed, 2010.

FRANC, Martin, KNAPÍK, Jiří: *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011.

FRÝDLOVÁ, Pavla: *Ženská vydrží víc než člověk*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny: Gender Studies, 2006.

HLAVÁČKOVÁ, Konstantina: *Česká móda 1940-1970; zrcadlo doby*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2000.

HLAVÁČKOVÁ, Konstantina: *Móda za železnou oponou*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum: Grada Publishing, 2016.

HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999.

HROCH, Miroslav a kol.: *Úvod do studia dějepisu IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.

JECH, Karel: *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008.

KALINOVÁ, Lenka: *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*. Praha: Academia, 2007.

KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004.

- KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1948-1953. 2. část, Zakladatelské období komunistického režimu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.
- LAŠŤOVKA, Marek, LAŠŤOVKOVÁ, Barbora, RATAJ, Tomáš, RATAJOVÁ, Jana, TŘIKAČ, Josef: *Pražské spolky*. Praha: Scriptorium, 1998.
- LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999.
- NEČASOVÁ, Denisa: *Nový socialistický člověk*. Brno: Host, 2018.
- PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Každodenní život v Československu 1945/48-1989*. Praha, Liberec: Ústav pro studium totalitních režimů; Technická univerzita v Liberci, 2015.
- PERNES, Jiří: *Československo 1946-1992*. Praha: Albatros, 1997.
- PERNES, Jiří: *Komunistky s fanatismem v srdci*. Praha: Brána, 2006.
- PEŠKOVÁ, Jaroslava: *Role vědomí v dějinách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.
- RATAJ, Jan: *KSČ a Československo I. (1945-1960)*. Praha: Oeconomica, 2003.
- SOUKUPOVÁ, Blanka: *Father Frost Welcomes You or the Myth of New Prague as a Beautiful City in a Socialist Way*, *Lidé města*, 2009, 11(2).
- SOUKUPOVÁ, Blanka, LUTHER, Daniel, SALNER, Peter: *Mýtus – „realita“ - identita*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2014
- SOUKUPOVÁ, Blanka, SALNER, Peter, LUDVÍKOVÁ: *Židovská menšina v Československu*. Praha: Židovské muzeum, 2009.
- SULLEROTOVÁ, Évelyne: *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998.
- UCHALOVÁ, Eva: *Česká móda 1918 – 1939*. Praha: Olympia: Uměleckoprůmyslové muzeum, 1996.
- UCHALOVÁ, Eva: *Sport & móda*. Praha: Obecní dům, 2004.
- UCHALOVÁ, Eva: *Pražské módní salony*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum: Arbor vitae, 2011.
- VYDRA, Josef: *Svéráz – letoráz – nehoráz. Tři doby a tři druhy svérázu. Věci a lidé* 4, 1952–1953, s. 404–455.
- WAGNEROVÁ, Alena: *Žena za socialismu*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017.

Bakalářské, diplomové a disertační práce

- GORČÍKOVÁ, Markéta. *Česká módní ilustrace od konce 40. let do 70. let*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta filozofická.
- KŠAJT, František. *Vlasta: (ústřední orgán Českého svazu žen)*. Praha, 1980. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta žurnalistiky.

NEČASOVÁ, Denisa. „*Buduj vlast – posílíš mír!*“, „*Ženské hnutí*“ v českých zemích 1945–1955. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita. Fakulta filozofická.

RAMBOUSEK, Filip. *Bytová politika SRN a ČSR v letech 1948/9-1960*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd.

Elektronické zdroje

Statistická ročenka 1958 [online]. [cit. 19. 8. 2019] Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:da8b3dd0-417e-11e3-ad8c-005056827e52?page=uuid:c9cbfbf0-8ad6-11e3-83a0-005056825209>

Z historie ženského časopisu Vlasta [online]. [cit. 31. 10. 2019] Dostupné z: <https://www.bkovarikova.cz/texty/zajimavosti/z-historie-zenskeho-casopisu-vlasta/>

Retro, MDŽ. ČT ivysílání [online]. 8. 3. 2009 [cit. 28. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10176269182-retro/209411000360010/titulky>

Retro. ČT videoarchiv [online]. 2011 [cit. 28. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10176269182-retro/211411000360009/>

PŘÍLOHY

Příloha I

Seznam fotografií:

Seznam fotografií paní Marty

1. Portrétní fotografie paní Marty (účetní, od 70. let právnička), jež má na sobě doma ušitou halenku, s manželem (bývalým vojákem), 1953, rodinný archiv.
2. Portrétní fotografie paní Marty (v doma vyšíváném svetříku) s manželem 1951, rodinný archiv.
3. Paní Marta, v bílém kožíšku z doma vydělané králíčí kůže, s manželem na jejich svatební fotografii, 1950, rodinný archiv.
4. Paní Marta jako družička, 1947/8, rodinný archiv.
5. Paní Marta (druhá zleva) s manželem a jeho rodiči v Karlových Varech, v lázních, 1950, rodinný archiv.

Seznam fotografií paní Zory

6. Paní Zora (vlevo), v šatech ušitých doma z látky z první republiky, s kamarádkou, 1952, rodinný archiv.
7. Paní Zora (zdravotní sestra, od 60. učitelka) v kyjovském kroji, který jí vyšívala teta, 1950/1, rodinný archiv.
8. Rub a líc doma vyráběného límečku paní Zory, autorkou fotografie je autorka textu bakalářské práce.
9. Detail krajky vytvořené kroužkováním na límečku paní Zory, autorkou fotografie je autorka textu bakalářské práce.
10. Doma vyráběný šperk (z pecek od broskví) paní Zory, autorkou fotografie je autorka textu bakalářské práce.
11. Paní Zora v tanečních, šaty jsou z bílého tylu, 1951, rodinný archiv.
12. Paní Zora, v kabátu s límcem z koňské kožešiny, s maminkou, v Praze na Václavském náměstí, 1953, rodinný archiv.
13. Paní Zora (vpravo) s kamarádkou na dovolené od ROH, v Harrachově, 1955, rodinný archiv.
14. Paní Zora (druhá zleva) v bleděmodrých šatech od budoucích jeptišek, jež jsou s ní zachyceny na fotografii, Brno, 1951, rodinný archiv.

15. Paní Zora, v šatech z pravého hedvábí z Koreje, s bratrancem na motorce, 1954, rodinný archiv.

Fotografie aktérek

Fotografie paní Marty:

Foto 1: Portrétní fotografie paní Marty (účetní, od 70. let právnička), jež má na sobě doma ušitou halenku, s manželem (bývalým vojákem), 1953, rodinný archiv.

Foto 2: Portrétní fotografie paní Marty (v doma vyšívaném svetříku) s manželem 1951, rodinný archiv.

Foto 3: Paní Marta, v bílém kožíšku z doma vydělané králíčí kůže, s manželem, na jejich svatební fotografii, 1950, rodinný archiv.

Foto 4: Paní Marta jako družička, 1947/8, rodinný archiv.

Foto 5: Paní Marta (druhá zleva) s manželem a jeho rodiči v Karlových Varech, v lázních, 1950, rodinný archiv.

Fotografie paní Zory:

Foto 6: Paní Zora (vlevo), v šatech ušitých doma z látky z první republiky (s doma vyráběnou bílou soupravou), s kamarádkou, 1952, rodinný archiv.

Foto 7: Paní Zora (zdravotní sestra, od 60. učitelka) v kyjovském kroji, který jí vyšivala teta, 1950/1, rodinný archiv.

Foto 8: Rub a líc doma vyráběného límečku paní Zory, autorkou fotografie je autorka textu bakalářské práce.

Foto 9: Detail krajky vytvořené kroužkováním na límečku paní Zory, autorkou fotografie je autorka textu bakalářské práce.

Foto 10: Doma vyráběný šperk (z pecek od broskví) paní Zory, autorkou fotografie je autorka textu bakalářské práce.

Foto 11: Paní Zora v tanečních, šaty jsou z bílého tylu, 1951, rodinný archiv.

Foto 12: Paní Zora, v kabátu s límcem z koňské kožešiny, s maminkou, v Praze na Václavském náměstí, 1953, rodinný archiv.

Foto 13: Paní Zora (vpravo) s kamarádkou na dovolené od ROH, v Harrachově, 1955, rodinný archiv.

Foto 14: Paní Zora (druhá zleva) v bleděmodrých šatech od budoucích jeptišek, jež jsou s ní zachyceny na fotografii, Brno, 1951, rodinný archiv.

Foto 15: Paní Zora, v šatech z pravého hedvábí z Koreje, s bratrancem na motorce, 1954, rodinný archiv.

Příloha II

Soupis otázek:

- 1) Jak vzpomínáte na padesátá léta?
- 2) Četla jste v této době (1948-1953) *Vlastu*?
- 3) Pokud jste *Vlastu* četla, inspirovala Vás její módní rubrika?
- 4) Kde jste v této době pracovala?
- 5) Jak jste trávila volný čas?
- 6) Kam jste jezdila na dovolenou (v rámci ROH)?
- 7) Co se tehdy nosilo a jaký byl Váš šatník (kde jste sháněla oblečení)?
- 8) Měla jste (máte) nějaký oblíbený kousek z této doby?
- 9) Máte nějaké své fotografie z této doby?

Příloha III

Přepis rozhovorů:

Přepis odpovědí, resp. korespondence paní Zory

- 1) Jak vzpomínáte na padesátá léta?

Bylo to moje mládí od 14-24, nar. 1936 v Praze, konec ZŠ, zdravotnická škola, taneční v 16 (měla jsem koupení letní šaty žluté s potiskem, moc líbily). Závěr tanečních – tylové bílé dlouhé šaty. Moji tanečníci v životě šikovní lidé. Pořádaly se „čaje“ odpolední 14 – 16 hod, v neděli tancovačky (veškerá mládež z okolí se sešla), pila se limonáda (žlutá, červená). Chodili jsme (3km) ve středu, sobotu do kina. Na vesnici se večer lidé scházeli ve škarpě u

silnice nebo u pomníku a vyprávěli. Byly tam dvě sousedky, které uměly rozesmát vždy. Na rande jsme stáli před domem a povídali. Kluci nás vozili na motorkách.

2) Četla jste v této době (1948-1953) *Vlastu*?

Vlastu jsem sledovala nepravidelně, málo jsme ji kupovali.

3) Pokud jste *Vlastu* četla, inspirovala Vás její módní rubrika?

Hlavně recepty na jídlo.

Určitě jsem módu sledovala. Široké sukně, delší, plizované.

4) Kde jste v této době pracovala?

1954 – 1959 zdravotní sestra hned po maturitě, na operačním sále okresní nemocnice, v té době odešly jeptišky do soustředěných klášterů.

1959 – učitelka 1. a 2: stupně ZŠ – 18 let pověřena vedením školy ZŠ při psychiatrické léčebně Dolní Počernice.

Od r. 1992 důchod – stále s pauzami pracuji jako učitelka na ZŠ.

5) Jak jste trávila volný čas?

Volný čas od mládí péče o rodinu (2 děti) a pomoc rodičům, práce na poli.

6) Kam jste jezdila na dovolenou (v rámci ROH)?

Dovolená ROH v této době 1950-1960 1x v 19 letech, zbyl poukaz do Harrachova. Jinak pomoc rodičům.

7) Co se tehdy nosilo?

8) Měla jste (máte) nějaký oblíbený kousek z této doby?

Vlněné červené kostýmkové šaty. Plizovaná sukně. Límeček a manžety krajkové – vlastnoručně uháčkované. Vlněné šaty – ušité doma z velkého šátku po babičce. Silonové punčochy – vzhledem k platu (1 plat 420 Kč hrubý) byly drahé. Boty na podpatcích, v zimě „válenky“ (bílé, hnědé, černé). Vysoké boty – nahoře látka – měla jsem ráda bílé. Galoše – „šedý mor“ (další barvy bílá hnědá, černá) navlékaly se na bačkory nebo boty, nosilo se to pořád, nejen do deště. Délka sukní do půli lýtek. Na hlavě v zimě šátky (měla jsem ráda krajkově upletený bavlněný – světle modrý). Bunda ušita ze zimníku z uniformy průvodčího vlaku (tmavě modrá, kapuce olemovaná bíle). Svetry z angorské vlny, kožíšky z králíčí kůže, měla jsem bílý (králíci se stříhali doma a vlnu zpracovala továrna za poplatek, také vydělávání kůží doma, nebo poslat do továrny). Šaty světle modré s tmavomodrými pruhy dole (dostala jsem od jeptišek) v 16 letech. Starší ženy nosily na venkově bavlněné šátky pod bradu nebo „na babku“. Kristusky – letní obuv nebo na přezouvání (v nemocnici sestry), látka režná (nejčastěji bílá) – byly i jiné (červená, bleděmodrá), šněrování vpředu kolem kotníku

zavázané na kličku, vázání jednou dlouhou šňůrkou. Módním hitem byl „bobík“ – vyšívána „jarmulka“ na stroji s anténkou.

9) Máte nějaké své fotografie z této doby?

Fotografie – bylo mi 14 let, na sobě šaty z hnědého sametu a bolerko vyšívané lacetkou.

Fotografie z tanečních 1951, šaty z bílého tylu, růžová kombinace.

V kroji – 14/15 let, vyšívala teta, po válce všichni vyšívali.

Na fotografii v kostýmkových šatech, 16 let, bordó červená látka z první republiky, koupeno po válce za peníze a sádlo.

Fotografie „venkovanky na Václaváku“, 1953, flaušové kabáty, já kožešina z koníka, pletená čepice, maminka šátek.

Hory Harrachov 1955, ROH, bundy, větrovky s kapucí nebo šátek.

Z dalších vzpomínek paní Zory:

Látky: barchet – teplé blůzy, šaty na doma

bavlna – zástěry a šatové zástěry, na práci plachty

bavlna, ale jako silnější – šatová sukně modrá zdobená tmavě červenou aplikací z látky
vlna

na pánské oděvy – prý z kopřiv, škrábalo to

tyl

taft – dlouhé sametové šaty svatební

hedvábí

umělé hedvábí – červené šaty s bílými puntíky (a s kanýrkem na sedle)

Pásky široké (asi 8 cm) vyšívané jako gobelín, podšité, zapínání na háčky, z umělé hmoty (i jsme je šili z koženky).

Kabelky plastové, kožené, lýkové (háčkovaly se), proutěné, vyšívané (strojově) – růže jako gobelín, 3 druhy – velká 35 cm, menší a peněženka, večerní i korálkové, plizované (skládané do vějířku).

Šperky: řetízky (bezenné) nebo stříbrné (měly jsme od nich „špinavé krky“)

přívěsky buď stříbrné nebo na šňůrce (nítěna, kožená) košíček vypilovaný a lakovaný z pecky od broskve, případně z toho špendlík

Šátky kašmírové ke konci 60. let se kupovaly po různu, vozili je z Polska (150 Kč?)

Korále: drobné korálky na šňůrce, večer broušené skleněné (měla jsem průhledné), jako malá 1 řadu těsně kolem krku, později 3 řady.

Zvláštní obchody s dílničkami – zde se opravovaly silonové punčochy (vyplétaly puštěná oka, byly tam 2-4 ženské na opravy).

Zima: asi do 14ti let jsem měla „štucel“ – váleček z teplé látky, nebo králíčí kožešina, podšitá, většinou na šňůrce kolem krku, ruce se do něho strčily.

Ženy měly velké šátky, dlouhé, daly je na hlavu a omotaly kolem krku, kraje visely většinou vpředu, barva převážně tmavá i s tmavým barevným potiskem (materiál plyš v silnějších sešitých šňůrkách) – tak, jak vypadaly starší šátky z 1. republiky

Obuv: pánská - polobotky (dnes vycházková obuv) kožené, ale i semišové (černé, tmavomodré), na šněrování, kulatá špička.

dámská – nosily se semišové boty (hlavně na tancování), také vpředu šněrování. Moje první boty na klínku byly v roce 1956 bílé, vyrobené „na míru“ ručně, s volnou patou a špičkou.

Kabát ze starého zimníku (vojenského šedomodrého), vzadu dragoun (2 knoflíky), do zvonu vypasovaný, délka do půli lýtek.

Hnědé šaty vyšíváné lacetkou nejsou plyšové, ale sametové.

Šaty z pravého hedvábí – v roce 1954 mi je přivezl bratr z Koreje, kde dělal tlumočníka.

Přízová bílá pletená manžeta (byly 2 a límeček).

Límeček s modrou krajkou. Ručně vyrobeno, takzvané kroužkování. Dělal se na ruce v dlani a prstu, dříve jsem to uměla. Je to z příze na vyšívání.

Silonový šátek na hlavu nebo krku (kousalo to).

Nosila jsem šálku na ozdobu z umělého hedvábí, ručně malované konce (kytky).

Přepis písemných odpovědí paní Marty, resp. její dcery

1) Jak vzpomínáte na padesátá léta?

Maminka se narodila v roce 1925 v Dolním Dobřejevsku na Benešovsku. Studovala na právníka, ale z politických důvodů nemohla studia dokončit. Tatínek byl voják, avšak po převratu ve své funkci nemohl pokračovat. V roce 1969 byla rehabilitována a mohla se tak stát právníčkou. Ve společném životě byli velmi chudí, v letech 1950-64 žili v pohraničí (Nové Sedlo).

Maminka na toto období vzpomíná především jako na dobu, kdy vůbec nic nebylo.

2) Četla jste v této době (1948-1953) *Vlastu*?

Vlastu znala, ale neodebírala, v té době pro jejich rodinu byla příliš drahá. Pokud si jí občas chtěla koupit, musela do Karlových Varů nebo Sokolova, v pohraničí, kde žila, ji neprodávali.

3) Pokud jste *Vlastu* četla, inspirovala Vás její módní rubrika?

4) Kde jste v této době pracovala?

Účetní.

5) Jak jste trávila volný čas?

6) Kam jste jezdila na dovolenou (v rámci ROH)?

7) Co se tehdy nosilo a jaký byl Váš šatník (převažovaly oděvy na volný čas, pracovní, luxusnější)?

Především oblečení do práce – do kanceláře, kam nosila sukni s halenkou. Šaty vícery, ale rozhodně ne luxusní.

Hlavně přešívání z prvorepublikových šatů, nové - co bylo v prodeji.

Vzorem pro maminku stále byla první republika.

8) Měla jste (máte) nějaký oblíbený kousek z této doby?

9) Máte nějaké své fotografie z této doby?

Fotografie z let 1947 – 1948 – na jedné maminka s tatínkem ještě za studií, na dalších dvou se spolužačkou a spolužákem v kožichu, ten byl ještě prvorepublikový. Na fotografii s tatínkem ve vojenském. Fotografie v dlouhých šatech s kyticí – šla za družičku.

Velikonoce 1949 – s rodiči manžela (mými prarodiči).

Svatba 1950 – maminka měla obyčejnou černou sukni, bílou halenku a kožíšek z bílého králíka (doma vydělaná kůže), tatínek měl půjčený oblek, jeho, který mu poslali, mu ukradli v kufru na nádraží.

Fotografie z lázní v Karlových Varech - s rodiči manžela.

Po svatbě si nechávali udělat vždy jednou za rok portrét - fotografie z let 1951-53, na jedné z fotografií má maminka světřík, který si sama vyšívala, na další halenku, kterou si sama šila.